

KOP OF MUNT:

Representatie en legitimatie op de keizerlijke muntslag tijdens de regeerperiode van Vespasianus.

Sjoerd van Hooijdonk
S4385101

Begeleider:
Dr. Nathalie de Haan

Bachelorwerkstuk
Collegejaar 2016-2017

Opleiding: Geschiedenis
Faculteit der Letteren
Radboud Universiteit Nijmegen

15-03-2017

Inhoud

Inleiding.....	2
Status Quaestionis	3
Propaganda in het Romeinse Rijk	3
De rol van numismatiek in het onderzoek naar propaganda.	5
1. Historische Context	7
Jeugd en vroege carrière	7
Het vierkeizerjaar.....	8
Vespasianus, de stichter van een dynastie.	9
2. Verantwoording Methode	11
3. Militaire Representatie	13
Het algemene beeld.....	14
Victoria-type	15
Restauratie type	17
Conclusie.....	17
3. Goddelijke Associatie	19
Het algemene beeld.....	20
De Goden	21
Mars	21
Neptunes	22
Vesta.....	23
Conclusie	23
4. Komst van het gouden tijdperk.....	24
Het algemene beeld.....	25
De personificaties	26
Pax	26
Fortuna.....	27
Conclusie.....	28
Conclusie	29
Bibliografie	31
Appendix 1: Aantal munten per tijdsperiode in exacte aantallen	33
Appendix 2: Tabel met daarin overzicht van de exacte hoeveelheid munttypen onderverdeeld over de verschillende categorieën.	34
Appendix 3: Database gouden en zilveren munten aangelegd op basis van Roman Imperial Coinage Volume II.	35
Appendix 4: Database bronzen en koperen munten aangelegd op basis van Roman Imperial Coinage Volume II.	42

Inleiding

‘Het rijk dat door de opstand en ondergang van drie keizers lange tijd ontwricht en als het ware stuurloos was geweest, is uiteindelijk door de Flavii weer op de been geholpen en sterk gemaakt zij behoorden weliswaar tot een onaanzienlijk geslacht dat niet op portretten van beroemde voorouders kon bogen, maar de staat kan zich over hen zeker niet beklagen, al zijn allen het erover eens dat Domitianus terecht geboet heeft voor zijn hebzucht en wreedheid’.¹

Het zou een van de grootste triomfen worden in het leven van keizer Augustus, de slag bij Actium, met een beslissende zeeslag wist de latere keizer zijn grootste rivalen Marcus Antonius en Cleopatra bijna geheel te verslaan. De periode die volgde kenmerkt zich door crises en onzekerheden maar ook door overgang en verandering.

Onder leiding van Augustus onderging de Romeinse republiek een transformatie die zou leiden tot het latere Keizerrijk.² Wat Augustus echter niet kon weten was dat ook aan zijn dynastie een einde zou komen. De dood van Nero, ongeveer een eeuw na diezelfde zeeslag, maakte een eind aan het Julisch-Claudisch hoofdstuk van de geschiedenis van Rome. Een jaar, vier keizers en tientallen slachtoffers zouden volgen alvorens een nieuwe dynastie zich vestigde onder leiding van Titus Flavius Vespasianus. Dit deed bij mij de volgende vraag rijzen: hoe legitimeerde Titus Flavius Vespasianus zijn nieuw verkregen positie als keizer op de in Rome geslagen munten tegenover de inwoners van de stad in de periode van 69 tot 79 na Christus?

De afgelopen decennia hebben verschillende onderzoekers zowel onderzoek gedaan naar de machtsrepresentatie van individuele keizers als naar specifieke aspecten van het keizerschap over een langere periode van tijd. De Flavische dynastie vormt hier geen uitzondering, ook naar de machtsrepresentatie onder de keizers Vespasianus, Titus en Domitianus is grondig gekeken. Er is echter een lacune binnen deze onderzoeken die via dit onderzoek hopelijk voor een klein gedeelte gevuld kan worden namelijk de keizerlijke munten. Er is in het recente verleden al veelvuldig onderzoek gedaan naar de manier waarop munten als propagandistisch middel werden ingezet en wie de doelgroep vormden voor de makers van de Romeinse munten.³

In 2008 is door Erika Manders een grootschalig numismatisch onderzoek uitgevoerd naar patronen in machtsrepresentatie in de derde eeuw na Christus. Een vergelijkbare studie is tot op heden nog maar zelden herhaald voor andere periode of keizers. Dit heeft mij ertoe geleid een vergelijkbaar onderzoek, op een aanzienlijk kleinere schaal, uit te voeren voor de stichter van de Flavische dynastie.

Ten eerste zal worden ingegaan op de historische context waarin Vespasianus tot keizer is uitgeroepen. Vervolgens zal worden ingegaan op de verantwoording van de keuze om de methodologie van Erika Manders te volgen. Hierop volgt de kern van mijn onderzoek, waarin in drie hoofdstukken de meest voorkomende thema's op de in Rome geslagen munten zullen worden besproken. In ieder hoofdstuk zullen de volgende aspecten worden toegelicht: 1) In welke proporties een thema verschijnt door de regeerperiode van Vespasianus heen 2) De verschillen tussen de bronzen en koperen munten en hun gouden en zilveren tegenhangers. 3) De doelen die de keizer had met de door hem gekozen afbeeldingen en legenden op munten. Als eerste volgt nu de status quaestionis waarin een beeld wordt geschetst van de stand van het onderzoek naar machtsrepresentatie in de Romeinse keizertijd.

¹ Suetonius, *Keizers van Rome*, vert. Daan den Hengst (Amsterdam, 2010), Vespasianus, I-II.

² Paul Zanker, *Augustus und die Macht der Bilder*, (München, 1987).

³ Olivier Hekster, *Emperors and Ancestors. The creation of an imperial image*, (Oxford, 2015).

Status Quaestionis

In deze scriptie richt ik mij op de representatie van keizer Titus Flavius Vespasianus tegenover de inwoners van de stad Rome. In het verleden is reeds onderzoek gedaan naar het bestaan van *propaganda* binnen het Romeinse Rijk en naar de verschillende media. Dit zijn onder andere munten, beelden, inscripties en architectuur die de keizer ter beschikking had om een boodschap te verspreiden. In het volgende onderdeel zal eerst kort de discussie omtrent de toepassing van het begrip *propaganda* binnen academische onderzoeken over het Romeinse Rijk worden toegelicht. Vervolgens wordt de discussie rondom de rol van munten binnen de representatie van de keizer beschreven.

Propaganda in het Romeinse Rijk

De laatste jaren is er een toenemende belangstelling voor onderzoek naar de presentatie en representatie van Romeinse keizers tegenover de senaat, legers en stadbevolking van het Romeinse Rijk. Vrijwel al deze onderzoeken hebben echter last van de anachronistische term *propaganda*. De term *propaganda* vindt zijn oorsprong in een pauselijke bul uit de vroege zeventiende eeuw die gehoorzaamheid aan de kerkelijke regels moest bevorderen.⁴ Het is een uitermate lastige situatie om een zeventiende-eeuws begrip te definiëren en gebruiken in onderzoek naar de Romeinse keizertijd. Enerzijds zijn er weinig andere begrippen die zo herkenbaar zijn voor de lezer. Anderzijds heeft de impact van de Eerste- en Tweede Wereldoorlog en totalitaire regimes gebruik van de term geproblematiseerd dankzij de vele negatieve connotaties die het begrip oproept.

In 1937 definieerde de classicus Martin Charlesworth de term *propaganda* als volgt: alle media en acties die geloof of welwillendheid moesten creëren onder het volk tegenover de keizer. De keizerlijke munt was hiervoor volgens Charlesworth uitermate geschikt.⁵ Dit is een vrij neutrale definitie die vrij is van vele waardeoordelen die zijn ontstaan na de Twee Wereldoorlog. Voortbouwend op Charlesworth is het werk van de invloedrijke Franse filosoof Jacques Ellul. Ellul deelde de term *propaganda* op in twee varianten. *Agitatie-propaganda* en *integratie-propaganda*, waarvan de eerste is gericht op het veranderen van attitudes en de tweede op het versterken van attitudes.⁶

Niels Hannestad maakt in eerste instantie duidelijk dat de term *propaganda* niet bestond binnen het Romeins vocabulaire maar dat het concept desalniettemin in de realiteit bestond. In *Roman art and Imperial Policy* stelt Hannestad dat ieder kunstwerk meer of minder een manifestatie was van *propaganda*. Kunst diende voornamelijk ter versterking van de macht en reputatie van de persoon die het werk betaalde of in opdracht liet maken, het moest welwillendheid creëren binnen verschillende bevolkingsgroepen.⁷ Hij maakt hierbij melding van de definitie van Charlesworth maar niet van Ellul.

⁴ Olivier Hekster, *The army and Imperial Propaganda*, in: Erdkamp, P., *The Blackwell Companion to the Roman Army*, (Oxford, 2007), 339-358.

⁵ Martin Charlesworth, *The Virtues of a Roman Emperor: Propaganda and the Creation of Belief*, (Londen, 1937).

⁶ Jacques Ellul, *Propaganda the formation of Men's Attitudes*, (New York, 1973).

⁷ Niels Hannestad, *Roman Art and Imperial Policy*, (Aarhus, 1986).

Slechts een jaar later verscheen het veelgeprezen "*Augustus und die Macht der Bilder*".⁸ Zanker is het eens met Hannestad's visie dat kunst een boodschap verkondigt aan het publiek dat het bekijkt. De visuele representatie van de macht droeg bij aan de consolidatie van de positie van Augustus in een periode van overgang en verandering, die gekenmerkt werd door crises en onzekerheden. Zanker is het echter oneens met het idee dat *propaganda* toentertijd bestond, al was er wel een wisselwerking tussen het beeld dat de keizer projecteerde en de loftuitingen die hij min of meer spontaan ontving over een lange tijd.⁹

De definitie van Ellul komt naar voren in de multidisciplinaire bundel *Propaganda-Selbstdarstellung-Repräsentation im römischen Kaiserreich des 1 Jhs. n. Chr.*, verschenen in 2003. Historici Gregor Weber en Martin Zimmerman, zijn het oneens met Elluls definitie en concluderen dat de term *propaganda* in zijn geheel moet worden verbannen.¹⁰ In hoeverre dit het probleem oplost is echter maar de vraag.

In diezelfde bundel verscheen het paper "Die Idealtypen "Propaganda" door Armin Eich. Eich beschrijft hoe antieke en moderne media werken in het overbrengen van ideeën en ideologieën. Eich stelt, net als Weber en Zimmerman en Zanker dat *propaganda* niet bestond, klassieke media waren simpelweg niet geschikt voor het voorsturen van een ideologie.¹¹

Het artikel van Michael Hochgeschwender in deze bundel wijkt af van de rest van de artikelen doordat hij aantoont dat gebruik van de term *propaganda* uitermate nuttig kan zijn omdat het nieuwe inzichten kan opleveren.¹²

In 2005 verscheen een reactie op deze bundel door hoogleraar Oude geschiedenis Olivier Hekster. Hekster stelt hierin dat de term wordt verzwaard door verschillende negatieve connotaties, het is echter maar de vraag of gebruik van een andere term het onderzoek duidelijker maakt¹³. Als de onderzoeker de term *propaganda* gebruikt is het vooral belangrijk dat men de term duidelijk definieert.¹⁴

⁸ P. Zanker, *Augustus und die Macht der Bilder*.

⁹ Ibidem, 3.

¹⁰ Gregor Weber, Martin Zimmerman, 'Propaganda, Selbstdarstellung und Repräsentation. Die Leitbegriffe des Kolloquiums in der Forschung zur frühen Kaiserzeit', in: Gregor Weber, Martin Zimmerman, (red.), *Propaganda-Selbstdarstellung-Repräsentation im römischen Kaiserreich des 1 Jhs. n. Chr.*, (Stuttgart, 2003).

¹¹ Armin Eich, 'Die idealtypen "Propaganda" und "Repräsentation" als heuristisch Mittel bei der Bestimmung gesellschaftlicher Konvergenzen und Divergenzen von moderne und römischer Kaiserzeit', in: Gregor Weber, Martin Zimmerman, (red.), *Propaganda-Selbstdarstellung-Repräsentation im römischen Kaiserreich des 1 Jhs. n. Chr.*, (Stuttgart, 2003).

¹² Michael Hochgeschwender, "'Union and Konstitution", Die erfindung der USA im spiegel moderner Propagandatheorien', in: Gregor Weber, Martin Zimmerman, (red.), *Propaganda-Selbstdarstellung-Repräsentation im römischen Kaiserreich des 1 Jhs. n. Chr.*, (Stuttgart, 2003).

¹³ Olivier Hekster, 'Imperial Spin.' *The Classical Review*, vol. 55, no. 1, (2005), 245-247

¹⁴ O. Hekster, *The army*, 339-358.

De rol van numismatiek in het onderzoek naar propaganda.

Munten waren vanwege hun grotere bereik een van de belangrijkste media bij het verspreiden van boodschappen door het rijk. In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan enkele prominente onderzoeken binnen dit onderzoeksgebied.

Een van de meest invloedrijke reeks werken binnen dit onderzoeksgebied is het *Roman Imperial Coinage*. Deze dertiendelige catalogus beschrijft Romeinse valuta van Augustus tot de late oudheid in 491 n. Chr. en verscheen voor het eerst in 1923. Het laatste deel van deze door H. Mattingly en E. Sydenham opgestelde catalogus verscheen in 1994. Voor het onderzoek naar Vespasianus wordt gebruik gemaakt van volume II, binnen deze reeks die de periode van Vespasianus tot Hadrianus behandelt. De opdeling van de vondsten per keizer maakt het uitermate overzichtelijk. Wel blijft het onduidelijk hoe representatief de genoemde munten zijn in dit werk, de frequentie waarin de munten zijn gevonden blijft onduidelijk, maar toch is deze boekenreeks onmisbaar voor onderzoekers die zich bezighouden met de Romeinse valuta.¹⁵

A.H.M Jones kwam in 1956 met de omstreden uitspraak dat munten niet bruikbaar waren bij het onderzoek naar de oudheid. Dit kwam vooral doordat de afbeeldingen op munten zich vooral baseerden op de Latijnse mythen en legenden.¹⁶ Deze Latijnse beelden en teksten op munten waren voor andere volkeren en geletterden totaal niet interessant aldus Jones. Hij stelt tevens dat munten vooral de mentaliteit weergaf van de personen die de munten sloegen. Slechts drie jaar later kwam C.H.V Sutherland met een reactie die Jones op alle punten tegensprak. Munten waren volgens Sutherland het meest officiële en accurate medium dat is overgeleverd aan ons. De verschillen in munten toonden aan dat men munten sloeg voor verschillende bevolkingsgroepen, die allemaal keken naar de *princeps* als hoofd van het politieke systeem.¹⁷ In 1982 schreef Barbara Levick dat de afbeeldingen op munten niet gericht waren op het volk vanuit de keizer maar juist andersom¹⁸. Afbeeldingen op munten diende als eerbetoon aan de keizer vanuit het volk. Het is dan ook niet de keizer die verantwoordelijk is maar een ambtenaar.

In 1993 verscheen een onderzoek naar de presentatie van *liberalitas*, vrijgevigheid van de keizer, op verschillende typen munten door Metcalf.¹⁹ Metcalf kwam tot dezelfde conclusie als Sutherland namelijk dat munten werden geslagen met verschillende bevolkingsgroepen in gedachten.

In 2001 verscheen *The Communication of the Emperor's Virtues* van Carlos F Noreña.²⁰ Munten geslagen in Rome waren volgens hem officiële staatsdocumenten waarbij de keizer enige invloed had op de productie.²¹ Verder uit Noreña in zijn werk kritiek op eerdere onderzoeken naar dit onderwerp. Hij noemt hierbij specifiek het artikel van Sutherland, dat zich baseerde op de grote collecties. Deze grote collecties zijn volgens Noreña geen accurate representatie van het totaal van de geslagen munten, beter kan men gebruik maken van de Romeinse muntvoorraden die zijn gevonden. Deze muntschatten werden namelijk verzameld om strikt economische redenen.

¹⁵ Harold Mattingly, Edward Sydenham, *The Roman Imperial Coinage: Vol II Vespasian to Hadrian*, 13 dln, (Londen, 1923-1994), II.

¹⁶ Carol Sutherland, "The intelligibility of Roman imperial coin types", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 49, (1959), 46-55.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Barbara Levick, "Propaganda and Imperial Coinage", *Antichthon*, vol. 16, (1982).

¹⁹ W. Metcalf, "Whose Liberalitas? Propaganda and Audience in the Early Roman Empire", *Rivista Italiana di Numismatica*, Vol. 95, (1993), p. 337-346.

²⁰ Carlos Noreña, "The Communication of the Emperor's Virtues", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 91 (2001), 146-168

²¹ Ibidem, 147.

In datzelfde jaar kwam het artikel *Moneta and the Monuments: Coinage and Politics in Republican Rome* uit.²² Andrew Meadows en Jonathan Williams onderzochten de Romeinse munt binnen het kader van Romeinse monumenten, en kwamen daarbij tot de volgende conclusie, de munt werd: ‘gemonumentaliseerd’ in de late republiek. Munten waren bedoeld ter promotie van continuïteit en traditie in relatie tot de familie van de verantwoordelijke ambtenaar, maar nog belangrijker, tot de Romeinse staat. Deze behoefte aan continuïteit ontstond naarmate er steeds meer veranderingen plaatsvonden op sociaal gebied tijdens de late republiek. Ondanks dat deze definitie sterke overeenkomsten vertoont met Ellul’s definitie van integratie-*propaganda* weigert men het begrip te gebruiken.

De visie van Jones komt ten dele terug in het werk van R. Wolters. Wolters wijst de lezer op het feit dat de bevolking snel gewend raakte aan afbeeldingen op munten. Alleen de type munten die afweken van de publieke verwachtingen vielen op bij het publiek.²³

Olivier Hekster nam in 2003 een nieuwe invalshoek in het onderzoek naar representatie van keizers op munten. Hekster onderzocht de boodschappen op munten binnen het frame van *branding*, men richtte zich op doelgroepen die essentieel waren voor de creatie van een merk. Dit merk was in dit geval de keizer, de inwoners van het Romeinse rijk moesten gaan geloven in een persoon die velen van hen nooit zouden aanschouwen.²⁴

Voortbouwend op het eerder werk van Noreña is het boek *Coining Images of Power: Patterns in the Representation of Roman Emperors on Imperial Coinage* door Erika Manders. Het kwantitatieve onderzoek van Manders analyseert zowel afbeeldingen als geschreven informatie op munten. Ze wijkt echter af van andere kwantitatieve onderzoeken door gebruik te maken van de catalogi beschreven in onder andere *The Roman Imperial Coinage* in plaats van het archief van muntschatten gepresenteerd door Noreña.²⁵

²² Andrew Meadows, Jonathan Williams, ‘Moneta and the Monuments: Coinage and Politics in Republican Rome’, *The Journal of Roman Studies*, vol. 91 (2001), 27-49.

²³ Reinhard Wolters, “Die Geschwindigkeit der Zeit und die Gefahr der Bilder: Münzbilder und Münzpropaganda in der römischen Kaiserzeit” in: Gregor Weber, Martin Zimmerman, (red.), *Propaganda-Selbstdarstellung-Repräsentation im römischen Kaiserreich des 1 Jhs. n. Chr.*, (Stuttgart, 2003), 175-205.

²⁴ Olivier Hekster, “Coins and messages. Audience targeting on coins of different denominations?” in: Lukas de Blois, *Representation and Perception of Roman Imperial Power*, (Amsterdam, 2003), 20-35.

²⁵ Erika Manders, *Coining Images of Power: Patterns in the Representation of Roman Emperors on Imperial Coinage, A.D. 193-284*, (Leiden, 2012).

1. Historische Context

Op 21 december in het jaar 69 werd Titus Flavius Vespasianus' claim tot het keizerschap bevestigd door de senaat. Deze bevestiging maakte definitief een einde aan een periode van oorlog die ontstond na het overlijden van keizer Nero in 68.²⁶ Dat Vespasianus (69-79) de macht kon grijpen was een uitzonderlijk fenomeen.

Jeugd en vroege carrière

Vespasianus werd geboren in een gezin uit de Romeinse *equites*. Zijn grootvader had gestreden als *centurio* of reservist aan de kant van Pompeius tijdens de slag bij Pharsalus. Zijn vader, Titus Flavius Sabinus, was belastinginner in het huidige Anatolië.²⁷ Zijn moeder, Vespasia Polla, stamde eveneens uit de *equites* maar had een broer die was toegetreden tot de senaat.²⁸ Suetonius stelt dat Vespasianus in eerste instantie weinig interesse had in het doorlopen van de *cursus honorum* voordat hij uiteindelijk zijn broer, Titus Flavius Sabinus, navolgde.²⁹ Toch wist hij direct bij zijn eerste poging, in het jaar 39, de positie van *praetor* te bereiken. Tijdens zijn praetorschap deed hij alles om in het gevecht te komen bij keizer Caligula. De strategie van vleierij zette Vespasianus voort tijdens de heerschappij van Caligula's opvolger, keizer Claudius. Met succes: slechts vier jaar na zijn praetorschap werd hij op aanbeveling van de vrijgelatene van keizer Claudius, Narcissus, benoemd tot commandant van het *Legio II Augusta*.

De *Legio II Augusta* wist zich onder leiding van Vespasianus te onderscheiden door de zuidwestelijke kust van het huidige Engeland te veroveren. De keizer gaf hem het recht om verschillende onderscheidingen te dragen in het openbaar. Na de campagne in Brittannië vervulde Vespasianus tot tweemaal toe een priesterschap naast het consulaat, dat hij gedurende de laatste twee maanden van 51 bekleedde.³⁰ Het overlijden van Claudius in 54 was aanleiding voor Vespasianus om zich terug te trekken uit het publieke leven. De macht van Narcissus, de vrijgelatene aan wie hij zijn benoeming tot commandant te danken had, was tanende ten gunste van de weduwe van de keizer: Agrippina.³¹ Het was de angst voor deze vrouw, die grote invloed had op haar zoon Nero en wilde afrekenen met bondgenoten van haar vijand Narcissus, die Vespasianus deed onderduiken, aldus Suetonius.³² Pas in 63, vier jaar na het overlijden van Agrippina de jongere en negen jaar na zijn maanden als consul, wist hij weer een publieke functie te bemachtigen, ditmaal als *proconsul* van de provincie *Africa*. Over deze periode is weinig overgeleverd door Suetonius, behalve een incident waarbij hij werd bekogeld met rapen, mogelijk vanwege voedseltekorten.³³ Het was aldaar dat Vespasianus het imago van 'gierigaard' opdeed, een reputatie die hem de rest van zijn leven zou achtervolgen.

In de herfst van 66 leek een einde te komen aan de terugkeer van Vespasianus toen hij keizer Nero beledigde door te vaak naar buiten te gaan terwijl Nero zong ofwel in slaap te vallen wanneer Vespasianus het theater niet verliet. Als straf werd Vespasianus verbannen uit zowel de entourage van de keizer als bij verschillende publieke evenementen. De periode van ballingschap kwam ten einde in het voorjaar van 67 toen hij drie legioenen en een grote groep hulptroepen kreeg toegewezen om een opstand in Judaea neer te slaan. Vespasianus was gekozen voor deze taak

²⁶ Suetonius, *Keizers van Rome*, Vespasianus, I.

²⁷ Suetonius, *Keizers van Rome*, Vespasianus, I-II.

²⁸ Ibidem, Vespasianus, II.

²⁹ Ibidem, Vespasianus, II-III.

³⁰ Ibidem, Vespasianus, III-IV.

³¹ Barbara Levick, *Vespasian*, (Londen, 1994), 33-30.

³² Suetonius, *Keizers van Rome*, Vespasianus, III-IV.

³³ Suetonius, *Keizers van Rome*, Vespasianus, III-IV.

vanwege zijn reputatie als succesvol generaal maar wiens simpele komaf hem belette de heerschappij van Nero te betwisten.³⁴

De discipline van zijn troepen en de overwinningen die zij behaalden onder leiding van Vespasianus straalde af op hem en verhoogden zijn prestige. Na twee succesvolle campagnes in Judaea in 67 en 68 stopte de Romeinse strijd tegen de Joodse opstandelingen voor korte tijd na het overlijden van keizer Nero.

Het vierkeizerjaar

De dood van Nero en de daaropvolgende burgeroorlogen vormden een enorme klap voor de stabiliteit van het rijk. Onder leiding van het Julisch-Claudische huis was Rome bijna een eeuw lang vrij gebleven van burgeroorlogen. Na juni 68 was er van de zekerheid die het principaat, waarbij één man de macht en controle over het leger had, geen sprake. In eerste instantie leek met de verkiezing van Galba er weer stabiliteit te komen. Galba genoot enige legitimiteit als *princeps* vanwege zijn aristocratische achtergrond en sterke banden met het Julisch-Claudische huis.³⁵

Al snel bleek zijn positie echter onzeker. Niet alleen omringde Galba zich met onbetrouwbare adviseurs, ook was hij wraakzuchtig en terughoudend met het belonen van zijn bondgenoten waardoor wrok en animositeit tegenover de nieuwe *princeps* groeiden.³⁶ Het keren van de publieke opinie was het startschot voor openlijke vijandigheden tegen Galba. De Rijnlegioenen in het noorden riepen hun commandant Vitellius uit tot *Imperator*. Als reactie hierop besloot Galba Piso tot zijn erfgenaam te benoemen in plaats van zijn bondgenoot Otho. Vervolgens besloot Otho de Praetoriaanse garde om te kopen die vervolgens zowel Galba als zijn erfgenaam vermoordde. De dood van Galba maakte echter geen einde aan de opstand onder leiding van Vitellius. Het is onder deze omstandigheden dat de eerste tekenen van de Flavische onafhankelijkheid tegenover keizer Otho zichtbaar werden.³⁷

De zwakke Otho werd in Italië verslagen door de legioenen van Vitellius waarop de eerstgenoemde besloot zelfmoord te plegen. Ook aan Vitellius werd trouw gezworen door Vespasianus, maar tegelijkertijd bleek dat deze keizer weinig steun genoot uit de oostelijke provincies.³⁸ Het was dit gebrek aan steun en het gebrek aan discipline onder de troepen van Vitellius die de Flaviërs het zelfvertrouwen gaven om in opstand te komen. Vespasianus kon niet alleen rekenen op de steun van zijn eigen legioenen uit de oorlog in Judaea, maar ook op de gouverneur van Syrië, Mucianus, en de prefect van Egypte, Tiberius Julius Alexander. In het begin van het jaar werd Vespasianus uitgeroepen tot keizer door de legioenen in zowel Alexandrië als Caesarea.

Vespasianus bleef achter in Alexandrië om aldaar de Egyptische legioenen te leiden bij de verdediging van de graanvoorraden die hij kon gebruiken als pressiemiddel in de strijd tegen Vitellius. Tegelijkertijd zou onder leiding van Mucianus het merendeel van de Flavische legioenen richting het westen trekken, om zich aldaar samen te voegen met de legioenen van de Balkan. Deze legioenen waren echter onder leiding van de legeraanvoerder, Primus, vertrokken naar Noord-Italië en hadden aldaar een klinkende overwinning geboekt op de troepen van Vitellius nabij Cremona. Nieuws over de militaire successen van het Flavische kamp verspreidde zich als een lopend vuurtje en al snel zwoeren troepen in Spanje en Britannië trouw aan hun nieuwe keizer. Vitellius' positie kwam nog verder in het nauw toen bleek dat hij de soldij van zijn legioenen niet langer kon uitbetalen. De chaos in Rome groeide verder naarmate de Flavische troepen de stad naderden. De stad werd uiteindelijk ingenomen en Vitellius opgepakt en geëxecuteerd. Alle excessen, plunderingen en slachtpartijen

³⁴ Suetonius, *Keizers van Rome*, Vespasianus, IV-V.

³⁵ Barbara Levick, *Vespasian*, 1-3.

³⁶ Ibidem, 43-44.

³⁷ Ibidem, 44.

³⁸ Ibidem, 46.

werden door de Flaviërs handig in schoenen geschoven van Mucianus en Primus waardoor de nieuwe keizer zowel financiële als reputatieschade wist te vermijden.³⁹

In de herfst van 69 trok Vespasianus vanuit Egypte naar Rome, het centrum van de macht waar de senaat hem zou uitroepen tot keizer.

Vespasianus, de stichter van een dynastie.

Het nieuws van de komst van de nieuwe keizer riep vele nieuwe vragen op bij de senaat en bevolking van Rome. Hoe zou hij gaan regeren? Welke titels zou hij aannemen? En zou hij de positie van de senaat respecteren of domweg negeren bij het regeren van het rijk?

In het begin van het jaar 70 werden deze vragen voor een groot deel beantwoord in de zwaar bediscussieerde *Lex de Imperio Vespasiani*. Deze wetten omschreven de bevoegdheden en haalden zover beschikbaar precedentes aan uit het bewind van zijn voorgangers. Vespasianus miste het dynastieke gezag van de Julische-Claudische heersers en moest zodoende zijn bewind zoveel mogelijk in verband brengen met deze vroegere keizers.⁴⁰ Deze wetten gaven Vespasianus echter ook bevoegdheden waarvoor geen historisch precedent te vinden was. In de praktijk kon de keizer vrijwel daarmee vrijwel alles doen zolang hij dit in het 'openbaar belang' achtte.⁴¹ Zo wist hij ook verschillende ambten voor zichzelf, zijn zoons en vertrouwelingen af te dwingen binnen de senaat zodat de Flavische dynastie een stevige machtspositie kon bemachtigen binnen het Romeinse bestuur. Openlijke kritiek vanuit de oude aristocratische families bleef grotendeels uit, alleen enkele filosofen vormden een hinderlijke minderheid die kritiek bleef uiten, maar de senaat leek de nieuwe realiteit te accepteren.⁴² Critici werden verbannen of gedood zodat er van een oppositie vrijwel geen sprake meer was.⁴³

Nadat hij zich had verzekerd van de loyaliteit van de senaat begon Vespasianus met de wederopbouw van het door Nero en burgeroorlogen getroffen rijk. Gebouwen moesten worden hersteld, graanreserves aangevuld en orde en discipline moesten terugkeren binnen de legioenen. Om dit te bereiken besloot Vespasianus de belastingen te verhogen en nieuwe belastingen te heffen. De vrijstelling van belastingen die Griekenland genoot sinds Nero werd teruggedraaid en in het niet schatplichtige Italië werden bestaande belastingen verhoogd en er werd zelfs een heffing op urine in openbare toiletten ingesteld.⁴⁴ Deze belastingen waren op zichzelf staand niet voldoende om de deplorabele staat waarin de Romeinse staatskas verkeerde weer gezond te krijgen.⁴⁵ De overwinning van Titus in Judaea op de joodse opstandelingen bracht echter nieuwe inkomsten en prestige voor de keizer en zijn zoon. Niet alleen werd de staatskas aangevuld met geplunderde goederen maar ook werd de belasting voor de Joden uitgebreid tot vrouwen en kinderen waardoor de inkomsten behoorlijk opliepen. De nieuwe belastingen en politieke stabiliteit brachten economisch herstel binnen het rijk.⁴⁶ Handel en de productie van goederen steeg en al na enkele jaren leek de grootste schade van de burgeroorlog hersteld. Er ontstond weer ruimte voor prestigeprojecten en giften die niet alleen economisch nuttig waren, maar ook positief zouden afstralen op het imago van de keizer en loyaliteit zouden kopen.

³⁹ Ibidem, 53.

⁴⁰ B. Levick, *Vespasian*, 85-86.

⁴¹ Ibidem, 86-87.

⁴² Ibidem, 87-88.

⁴³ Suetonius, *Keizers van Rome*, VIII-X.

⁴⁴ Ibidem, 656.

⁴⁵ Barbara Levick, 'Vespasian', in: Anthony Barrett (red.), *Lives of the Caesars*, (Oxford, 2008), 138.

⁴⁶ Ibidem, 138-139.

Loyaliteit in de provincie werd gekocht met goedkope privileges en titels, terwijl financiële beloningen een stuk zeldzamer waren. In de stad Rome kon de keizer evenmin zonder gebaar tegenover de inwoners van de stad. De Praetoriaanse garde werd met de belofte van land in de door Vespasianus gestichte *coloniae* in Italië weggelokt en vervangen door loyale troepen.⁴⁷ Hierdoor wist hij niet alleen de oude legionairs tevreden te stellen maar ook zijn eigen troepen, aan wie hij zijn positie te danken had. Verder werden de militairen geveleid door de in Rome gehouden triomftocht voor de overwinning in Judaea waarmee de keizer ook de senaat en de gewone burgers van Rome tevredenstelde. Deze burgers werden verder gepaaid met investeringen in openbare gebouwen. Een groot deel van de Romeinse bevolking was dan wel niet afhankelijk van 'de bouw' maar het loon voor de werkzaamheden was wel een welkome bijverdienste.⁴⁸ De grote bouwprojecten van Vespasianus spreken nog steeds tot de verbeelding van menig bezoeker van de stad Rome. Zo werd het vier verdiepingen hoge amfitheater, dat wij nu kennen als het Colosseum, in deze periode gebouwd op het terrein van het gehate Gouden Huis van keizer Nero. Met de bouw van het Colosseum legde Vespasianus een verband tussen de Flaviërs en het Julisch-Claudische huis. Hij zette zich af tegen Nero en zijn gehate paleis door het te vervangen voor een theater voor het volk, en niet alleen voor de keizer. Met de bouw van Colosseum identificeerde Vespasianus zich met Augustus, die eerder al plannen had voor een theater op diezelfde locatie.⁴⁹ De kosten werden gedeeltelijk gedekt door joodse bezittingen en oorlogsbuit na de overwinning in *Judaea*. Hiermee werd tevens deels de bouw van een nieuw *Templum Pacis*, ruim tienmaal groter dan het door Augustus opgerichte altaar van de Vrede, bekostigd.⁵⁰ Het interieur droeg verder veel bij aan het imago van de keizer doordat de kunst die diende ter decoratie van deze tempel was gestolen door Nero maar werd teruggegeven aan het volk door Vespasianus.⁵¹

Vespasianus werd door zijn tijdgenoten genoemd om zijn financiële beleid en militaire successen. Deze positieve reputatie gebruikte hij om zijn familie als keizers en zodoende als legitieme opvolgers van het Julisch-Claudische huis te presenteren. Het is dit succes van Vespasianus dat het fundament creëerde voor 27 jaar Flavische heerschappij.

⁴⁷ John Nicols, 'The emperor Vespasian', in: Andrew Zissos (red.), *A companion to the Flavian Age of Imperial Rome*, (Oxford, 2016) 69-70.

⁴⁸ B. Levick, *Vespasian*, 139-141.

⁴⁹ Suetonius, '*De keizers van Rome*', Vespasianus, VIII-X.

⁵⁰ B. Levick, *Vespasian*, 126-127.

⁵¹ Ibidem.

2. Verantwoording Methode

Voor de analyse naar de legitimatie van de positie van keizer Vespasianus op munten is een database aangelegd die bestaat uit 336 munten. Deze 336 munten zijn oorspronkelijk gedocumenteerd en beschreven in volume II van het *Roman Imperial Coinage*. Hoewel deze catalogus oud is en gebaseerd op muntschatten en daarom niet geheel is bijgewerkt, biedt het wel een van de meest complete overzichten voor de regeerperiode van Vespasianus. Vanwege ruimtebeperkingen heb ik ervoor gekozen munten met familieleden van de keizer op de voorzijde, hybride munten⁵² en munten afkomstig uit andere steden dan Rome uit te sluiten.⁵³

De eerdergenoemde database is opgedeeld in verschillende categorieën. Oorspronkelijk werd besloten de munten onder te verdelen in militaire-, goddelijke representatie, personificaties en geografische locaties. De keuze werd gemaakt op basis van de afbeeldingen en legenden die verschenen op munten. Al snel werd echter gekozen om gebruik te maken van de dertien categorieën die zijn beschreven door Erika Manders in *Coining images of power*.⁵⁴ Deze dertien categorieën maakten de database overzichtelijker en creëerden de mogelijkheid voor een diepgaandere analyse van de verschillende munten. De keuze voor de categorieën uit *Coining images of power* creëert eveneens de mogelijkheid om in latere onderzoeken vergelijkingen te maken tussen Vespasianus en de keizers beschreven door Manders. In de tabel hieronder volgt een korte beschrijving van de verschillende categorieën.

Categorie	Beschrijving categorie
Dynastieke representatie	Alle vormen van representatie die de familie van de keizer, zijn erfgenamen en zijn opvolger begunstigen.
Militaire representatie	Alle vormen van representatie die de nadruk leggen op de legioenen, militaire overwinningen en de rol van de keizer als generaal.
Goddelijke associatie	Alle vormen van representatie die een verbinding leggen tussen de keizer en de goden of de keizer als priester presenteren.
<i>Saeculum aureum</i>	Alle vormen van representatie van de welvaart die de keizer heeft gebracht/zal brengen presenteren.
<i>Eurgesia</i>	Alle vormen van representatie die de sociaaleconomische verwezenlijkingen van de keizer presenteren.
<i>Paradeigmata</i>	Alle vormen van representatie die een verbintenis proberen te maken tussen de keizer en grote keizers uit het verleden. (Augustus)
<i>Restitutor</i> -boodschappen	Alle vormen van representatie die de keizer als restaurateur tonen.
Verheffingsboodschappen	Alle vormen van representatie die de keizer en zijn familieleden verheffen tot de bovenmenselijke rang.
Niet specifieke representatie	Alle vormen van representatie in welke de keizer of een ander een neutrale rol vervult en

⁵² Hybride zijn munten met bijvoorbeeld aan de voorzijde keizer Vespasianus en de achterzijde vertoont een afbeelding die is geslagen onder Titus.

⁵³ H. Mattingly, E.A. Sydenham, *Roman Imperial Coinage*, II: 1- 112.

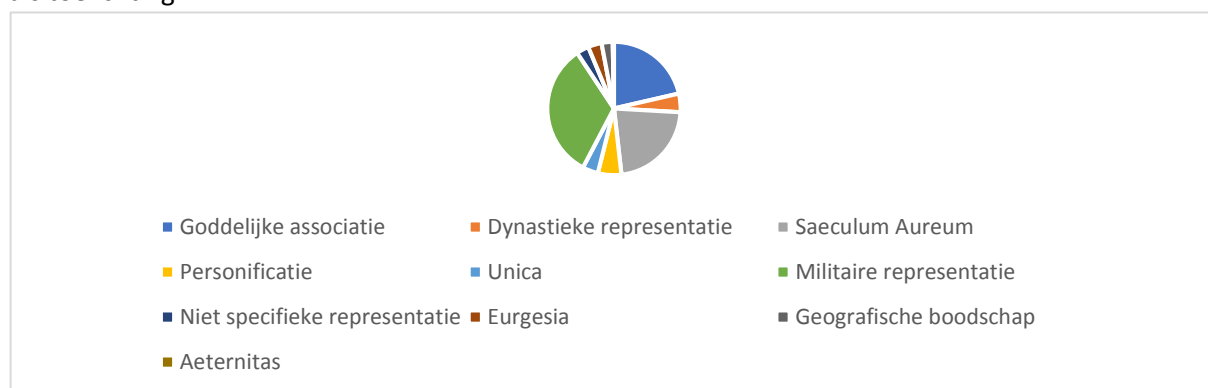
⁵⁴ E. Manders, *Coining images of power*, 19-23.

	geen specifieke functie heeft.
Waarden	Alle vormen van representatie die de waarden van de keizer, het leger of de bevolking propaganderen.
<i>Aeternitas</i> -boodschappen	Alle vormen van representatie die de eeuwige voortzetting van de heerschappij van de keizer, het bestaan van Rome, vrede, hoop, geluk, veiligheid en onoverwinnelijkheid van de keizer en het Romeinse rijk, de goden en eendracht binnen de keizerlijke familie propaganderen.
Geografische boodschappen	Alle vormen van representatie die refereren naar (personificaties van) geografische entiteiten.
<i>Unica</i>	Alle vormen van representatie die niet passen binnen de hier bovengenoemde categorieën en zelden voorkomen op munten die verschenen tijdens de regeerperiode van Vespasianus.

Tabel 1: De verschillende categorieën

In ieder hoofdstuk wordt in navolging van de methode uit *Coining images of power* een combinatie gemaakt van kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Er wordt in ieder hoofdstuk begonnen met een analyse op macroniveau, patronen in de representatie van de verschillende thema's over de gehele regeerperiode van Vespasianus, gevolgd door kwalitatief onderzoek op microniveau, patronen in de representatie van individuele subtypen tijdens de gehele regeerperiode van de keizer.

Na het opdelen van de munten in de verschillende categorieën is het mogelijk om te onderscheiden welke vormen van keizerlijke representatie het meest voorkwamen tijdens de regeerperiode van Vespasianus. Op basis van kwantitatieve analyse van de munt typen in de database wordt duidelijk dat de categorieën militaire representatie, *saeculum aureum* en goddelijke associatie het meest voorkomen onder de onderzochte munten. Van alle typen munten heeft 33,1% een militair karakter, 22,3% propageert de komst van een gouden tijdperk en 21,4% een associatie met de goden of het goddelijke.⁵⁵ Om de ontwikkelingen binnen de verschillende categorieën verder duidelijk te maken wordt ieder hoofdstuk vergezeld door verschillende grafieken als toelichting.

Grafiek 1: Verhoudingen waarin de verschillende type munten die verschenen tijdens de regeerperiode van Vespasianus zijn verdeeld over de verschillende categorieën.

⁵⁵ Zie appendix 2 voor de exacte cijfers.

3. Militaire Representatie

*Vermijd tweespalt, maak de soldaten rijk en bekommer je niet om de anderen.*⁵⁶

Deze uitspraak van keizer Septimus Severus illustreert als geen ander het belang van het leger voor de machtspositie van de keizer binnen het Romeinse rijk. Dit gold in het bijzonder voor keizer Vespasianus, die geen dynastieke banden had met het Julisch-Claudische huis en aan de macht kwam na een burgeroorlog. Het viel dan ook te verwachten dat de keizer zijn illegitiem verkregen positie verder zou verstevigen door de loyaliteit van de legers te verkrijgen, want zoals Campbell observeerde: *De militaire successen van het keizerrijk en het overleven van de keizer hingen af van de loyaliteit van het leger.*⁵⁷ Deze loyaliteit werd onder andere verkregen door verschillende media te gebruiken om de relatie tussen de keizer en zijn troepen te propageren. Ten eerste kon de keizer hiervoor verschillende publieke monumenten en gebouwen oprichten, deze hadden echter het nadeel dat het verwachte publiek voor deze media beperkt was. Politieke manifestaties, titulatuur en andere acties en verschijningen die direct konden worden gerelateerd aan de keizer vormden een tweede vorm van media die konden worden ingezet. Ten slotte had de keizer toegang tot media die gemakkelijk kon worden doorgegeven van het ene individu naar de ander, zoals literatuur en munten.⁵⁸

Van al de bovengenoemde media waren munten het wijdst verspreid over het gehele rijk.⁵⁹ Waar literaire werken en keizerlijke titulatuur onleesbaar waren voor ongeletterden, en de toegang tot ceremoniën en monumenten werd beperkt op basis van woonomgeving en status hadden munten geen van deze beperkingen.⁶⁰ Het is vanzelfsprekend dat de personen uit de lage sociale klasse munten van hogere waarden zelden in hun bezit hadden maar in principe bereikten munten in meer of mindere mate iedere laag van de bevolking. Binnen de gehele Romeinse bevolking was er echter een groep in het bijzonder die in aanraking kwam met munten: het leger.⁶¹ Het is echter een punt van discussie of de keizer ook zijn troepen probeerde te overtuigen van de militaire successen via munten.⁶²

In de volgende paragraaf wordt ten eerste gekeken naar de hoeveelheid gouden en zilveren munten binnen dit thema. Zijn er grote verschillen in hoeveelheid tussen gouden/zilveren en bronzen/koperen munten? Vervolgens wordt de diachrone ontwikkeling beschreven binnen dit thema. Daarna worden de verschillende subtypen binnen het thema militaire representatie beschreven en wordt er dieper ingegaan op deze verschillende subtypen.

⁵⁶ Cassius Dio, *Roman History, Volume IX Books 71-80*, vert. Earnest Cary, Herbert Foster, 239.

⁵⁷ Brian Campbell, *The Emperor and the Roman Army*, (Oxford, 1986), 146.

⁵⁸ Olivier Hekster, *The Roman army and propaganda*, 341-342: Tonio Hölscher, 'Representation of war in ancient Rome', 36-37.

⁵⁹ O. Hekster, *The Roman army and propaganda*, 14-15.

⁶⁰ E. Manders, *Coining images of power*, 77-78.

⁶¹ O. Hekster, *Coins and messages*, 28: Manders, *Coining images of power*, 78.

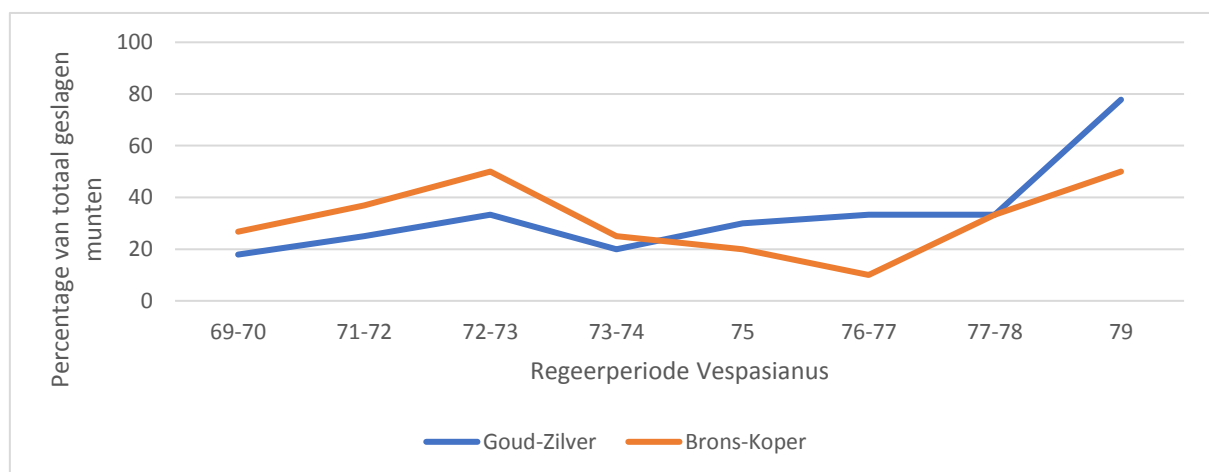
⁶² Fleur Kemmers, *Coins for a legion. An analysis of the coin finds from the Augustan legionary fortress and Flavian canabae legionis at Nijmegen*, (Mainz, 2006) 193-194.

Het algemene beeld

Militaire boodschappen spelen de gehele regeerperiode van Vespasianus een aanzienlijke rol. Zeker op munten, van zowel gouden en zilveren als bronzen en koperen makelij, zoals te zien is in de grafiek hieronder. Wanneer men de grafiek bekijkt, vallen meteen de betrekkelijk lage percentages in de eerste twee jaar van Vespasianus' regeerperiode op.

Het tijdstip, december van 69, waarop Rome in handen kwam van de Flaviërs is hiervoor een mogelijke verklaring. In december was de laatste belangrijke militaire rivaal van Vespasianus, keizer Vitellius, al vermoord door Primus waardoor er geen andere serieuze pretendentes waren voor de positie van keizer. Mogelijk leek het daarom zinvoller voor de keizer om zich te richten op symbolen die eenheid, vrede en welvaart uitstraalden om zodoende eenheid te creëren onder de door oorlog vermoeide bevolking van de hoofdstad. Deze mogelijkheid wordt ondersteund door het feit dat het merendeel van de vroegste munten worden gesierd met de personificaties *Pax* (vrede) en *Fortuna* (geluk).

Vespasianus en zijn zoon Titus toonden zichzelf niet alleen als succesvol generaals maar ook als bringers van vrede, die de capaciteiten hadden om orde en welvaart te herstellen in het rijk.⁶³ De lichte toename in de jaren hierna kan mogelijk worden verklaard door de succesvolle inname van Jeruzalem in de zomer van 70 of de vrijwel gelijktijdige overwinning op de opstandelingen in *Germania Inferior*. Deze aanname wordt ondersteund door het grote percentage munten waarop de personificatie *Victoria* wordt afgebeeld, al dan niet vergezeld door een rouwende Jodin of een groep gevangenen.⁶⁴ Na het jaar 73 verdwijnen verwijzingen naar Judaea vrijwel volledig. Het aantal verwijzingen naar overwinningen op zee, die voor het eerst verschijnen in het jaar 71, neemt na dit jaar toe.⁶⁵ De laatste toename van 77-78 die is waar te nemen kan mogelijk worden verklaard door de militaire campagnes die onder Agricola plaatsvonden en de Romeinse positie op *Britannia* verder moest consolideren. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de verschillende types binnen het thema militaire representatie.

Grafiek 2: Procentuele representatie van munt typen die een militaire boodschap propageren ten opzichte van het totaal geslagen munten.

⁶³ J. Nicols, 'The emperor Vespasian', in: A. Zissos, *A companion to the Flavian Age of Imperial Rome*, (Oxford, 2016), 117: E. *Coining image*, 21.

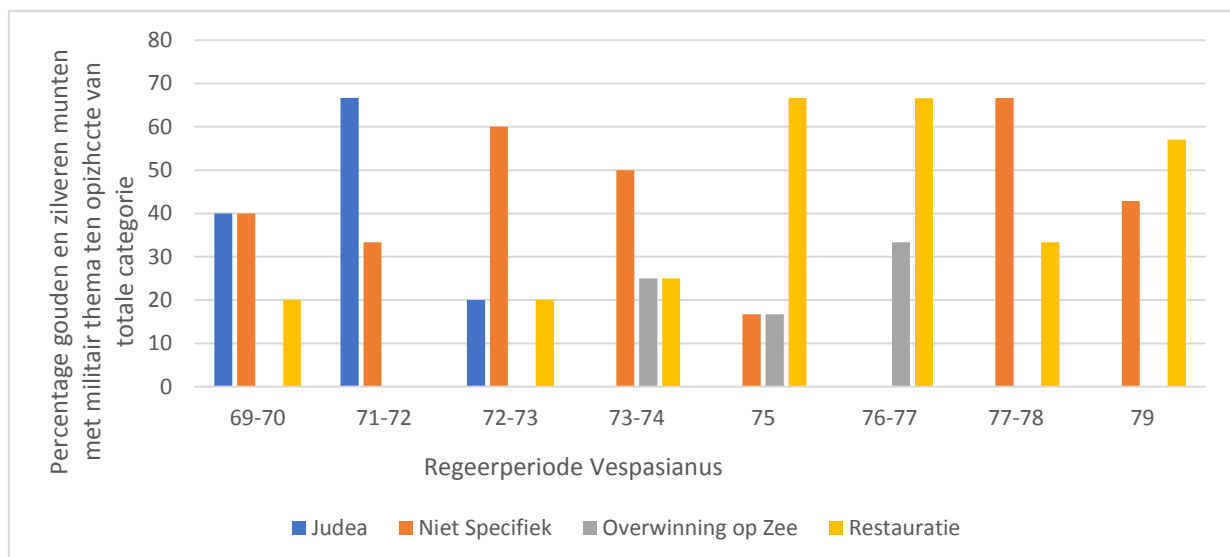
⁶⁴ Rouwende Jodin: RIC II, Vespasianus, 15, 16, 34, 41a, 53, 397, 419, 424, 425, 426, 427, 467, 467, 489, 490, 491, 501, 525, 595, 596.

⁶⁵ Zie grafiek 2.

Victoria-type

Militaire overwinningen speelden een belangrijke rol ter legitimatie van de buitengewone ambities en positie van de keizer.⁶⁶ Militaire overwinningen werden gezien als *een goddelijke gift van bovennatuurlijke kracht die alleen waren voorbestemd voor een specifieke man*.⁶⁷ Het uitdragen van militaire overwinningen op munten toonde dus niet alleen de keizer als succesvol generaal maar ook dat de keizer was gekozen door de goden om te regeren.

Tijdens de regeerperiode van Vespasianus zijn er vier verschillende typen munten te onderscheiden, namelijk: *Judaea*, overwinningen op zee, niet specifieke overwinningen en het restauratie type. Ieder jaar verscheen tenminste eenmaal een munt die behoort tot het type 'niet specifieke overwinningen'. Het merendeel van deze munten toont de personificatie Victoria. Meestal draagt ze op deze afbeeldingen een krans of palm in haar hand, een enkele maal wordt ze vergezeld door een trofee. Het merendeel van de afbeeldingen op deze munten wordt vergezeld door de legende VICTORIA AUGUSTUS. Op enkele munten wordt een directe verbinding gelegd tussen de keizer en Victoria door op de munt de keizer te tonen terwijl hij wordt gekroond door Victoria.⁶⁸ Een enkele maal verschijnt Victoria zonder een directe referentie naar een overwinning als afbeelding of legende. Een voorbeeld hiervan is: Victoria terwijl zij op een altaar staat, omringd door twee slangen, met een krans en een palm in hand of terwijl zij met een schild in haar hand staat.⁶⁹

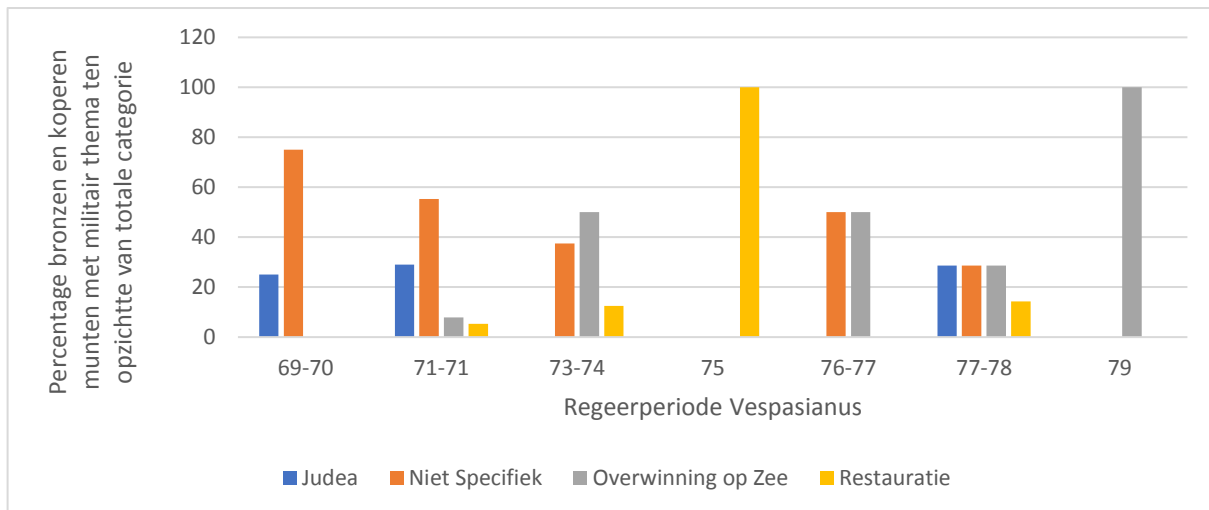
Grafiek 3: Verhoudingen waarin de verschillende munt typen op gouden en zilveren munten verschenen binnen de categorie militaire representatie.

⁶⁶ Tonio Hölscher, *'Representation of war in ancient Rome'*, 28.

⁶⁷ Jesse Rufus Fears, 'The theology of Victory at Rome: approaches and problems', *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, (1981). Geciteerd in: E. Manders, *'Coining images of power'*, 89.

⁶⁸ Keizer gekroond door Victoria: RIC II, Vespasianus 77, 78, 105, 106, 112, 418, 463.

⁶⁹ Victoria omcirkeld door slangen: RIC II, Vespasianus 92, 565. Victoria terwijl ze met schild in hand staat: 599, 599a. Victoria op helm: 464, 466.

Grafiek 4: Verhoudingen waarin de verschillende munt typen op bronzen en koperen munten verschenen binnen de categorie militaire representatie.

Het tweede type munt dat vrijwel de gehele regeerperiode van Vespasianus verschijnt, is het *Judaea Capta* type. Dit type onderscheidt zich van het niet specifieke type munt door de directe verwijzingen naar de Joodse opstand van 66-70. Op sommige munten wordt dit onderscheid duidelijk gemaakt via de legende IUDAEA of IUDAEA CAPTA. Vaak worden deze legenden vergezeld door de keizer of Victoria met een rouwende of gevangen Jodin, al dan niet omsingeld door wapens.⁷⁰ De overwinning in Judaea was een zodanig belangrijke gebeurtenis voor de legitimatie van de Flavische dynastie, dat de beelden ervan over het gehele rijk zijn teruggevonden. Dit type munt suggereerde de macht van de overwinnaar en de totale nederlaag van de verliezer. Judaea was de eerste grote overwinning op niet-Romeinse vijanden waardoor Vespasianus zijn overwinning breed kon uitmeten zonder de inwoners van Rome tegen het hoofd te stoten.

Het laatste type binnen het Victoria-type is overwinningen op zee. Het type, overwinning op zee, verschijnt pas enkele jaren na de overwinning op Vitellius. Enkele van deze munten verwijzen naar de blokkade van Rome die werd uitgevoerd onder leiding van Vespasianus.⁷¹ De afbeelding op de achterzijde van deze munten worden gedomineerd door een scheepsboeg. Soms staat Victoria op deze scheepsboeg, op andere munten is een stralend figuur en soms alleen een militair vaandel op de een scheepsboeg te vinden. Dit type op munten wordt vaak vergezeld door de legende VICTORIA NAVALIS.⁷²

⁷⁰ Rouwende Jodin: RIC II, Vespasianus, 15, 16, 34, 41a, 53, 397, 419, 424, 425, 426, 427, 467, 467, 489, 490, 491, 501, 525, 595, 596.

⁷¹ Victoria Navalis: RIC II, Vespasianus, 481, 551, 562, 601 Victoria op scheepsboeg: 85, 93, 100 Stralend figuur op Schip: 119, 120.

⁷² Jane M. Cody, 'Conquerors and conquered on Flavian coins': in: A.J. Boyle, W.J., Dominik ed, *Flavian Rome. Culture, image, text*, (Leiden, 2003) 103-123.

Restauratie type

Opvallend binnen het thema, militaire representatie, is het relatief hoge aantal oude munten die opnieuw werden geslagen. De monetaire hervormingen van Nero, met zijn vermindering in het gewicht van edelmetalen in de *Aureus* en *Denarius*, verdoemden het merendeel van de eerder geslagen munten tot de smeltoven.⁷³ Vespasianus besloot echter een deel van de afbeeldingen op deze oude munten opnieuw te slaan tijdens zijn regeerperiode. Vespasianus was bezig met het stichten van een nieuwe dynastie, de heruitgaven konden mogelijk dienen als verbindingsmiddel tussen de nieuwe keizer en de glorie van de vrije republiek en het prestige van keizer Augustus.⁷⁴

Een voorbeeld van een type uit de Republikeinse tijd toont een scheepsboeg met ster. Deze munt werd oorspronkelijk geslagen in opdracht van Marcus Antonius.⁷⁵ Munten die oorspronkelijk tijdens het Julisch-Claudische huis waren geslagen kwamen veelvuldiger voor, en dan in het bijzonder munten die oorspronkelijk werden geslagen door keizer Augustus. Vespasianus leende de volgende afbeeldingen van Augustus: de stier, Victoria met strijdswagen, laurierbladeren, de steenbok met globe en de stralende figuur met het gezicht gericht naar het marine-monument.⁷⁶ Het feit dat Augustus' munten zo veelvuldig voorkomen benadrukt het belang dat Vespasianus hechtte aan de verbintenis tussen zichzelf en Augustus.

Conclusie

Het leger was een belangrijk fundament waarop de keizerlijke macht en de stabiliteit van het rijk berustten. De keizer moest zichzelf verzekeren van de loyaliteit van zijn legers om de eenheid van zijn rijk en zijn eigen positie als keizer vast te houden. In tegenstelling tot de verwachting blijft dit voor een groot deel uit in de munten die zijn geslagen in de hoofdstad: Vespasianus maakte op geen enkel van de in Rome geslagen munten een directe verwijzing naar een specifiek legioen. Mogelijk komt dit doordat in de hoofdstad weinig tot geen munten werden geslagen voor de legioenen. De nabijheid en de hervorming van de Praetoriaanse garde kan een andere verklaring zijn. Ten eerste zorgde Vespasianus ervoor dat legionairs uit de aan hem loyale legioenen terecht kwamen in de keizerlijke garde, wat voor de nieuwe pretorianen al kon worden gezien als een teken van dankbaarheid. Ten tweede bracht de nabijheid van de garde andere mogelijkheden voor de keizer om de loyaliteit van de garde te winnen.⁷⁷

Tijdens de gehele regeerperiode wordt wel verwezen naar de verschillende overwinningen die werden behaald door de keizer, te land en ter zee. Het merendeel van de Victoria munten refereert echter aan de overwinning in het algemeen. Het feit dat niet alle munten naar specifieke overwinningen verwezen reflecteert mogelijk dat overwinning een intrinsieke kwaliteit van het keizerschap vormde.⁷⁸ Dit wordt nogmaals bevestigd door het feit dat binnen dit type verschillende malen gebruik wordt gemaakt van het restauratie type, waarmee de keizer overwinningen die plaatsvonden voor zijn regeerperiode maar waarvan het prestige mogelijk afstraalde op de nieuwe keizer. Vespasianus verwijst slechts naar twee specifieke overwinningen, namelijk die op de Joodse opstandelingen en naar de blokkade van Rome tijdens het vierkeizerjaar.

De verschillen in beeldtaal en subtypen tussen munten van goud en zilver en brons en koper zijn relatief klein waardoor het lastig is te zeggen of de keizer op dit gebied onderscheid maakte tussen de verschillende bevolkingsgroepen van Rome. Wel valt het op dat militaire activiteit en overwinningen kunnen worden gekoppeld aan de procentuele toename van militaire thema's op

⁷³ H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, 6.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Scheepsboeg met ster: RIC II, Vespasianus, 108.

⁷⁶ Mattingly, Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, 6-7.

⁷⁷ B. Levick, *Vespasian*, 47-48.

⁷⁸ E. Manders, *'Coining Images'*, 100.

munten. Vooral de toename van 77-78 is opvallend. Mogelijk poogde de keizer via munten steun te generen voor de strijd in Brittannië.

3. Goddelijke Associatie

*“The various modes of worship, which prevailed in the Roman world, were all considered by the people, as equally true: by the philosopher, as equally false: and by the magistrate as equally useful”.*⁷⁹

Menig historicus heeft gesteld dat religie een belangrijke positie innam binnen de Romeinse wereld. De goden waren in het alledaags leven van een Romein altijd aanwezig; op standbeelden, altaren, reliëfs en op munten.

In haar onderzoek naar keizerlijke representatie in de derde eeuw n.Chr. komt Manders met dertien categorieën waarin ze de munten verdeelt. Van deze dertien zijn vier categorieën dominant: De munten die het militaire karakter van de keizer benadrukken (22,5%), de goddelijke associatie (21,8%), de promotie van een gouden eeuw die de keizer met zich mee bracht (19,2%) en tot slot de verheerlijking van de waarden van de keizer (17,4%). Ook in het eerder verschenen onderzoek naar de representatie van keizerlijke waarde op munten, door Carlos Noreña, over de periode van 69 tot 235 n.Chr. geeft een vergelijkbaar beeld.⁸⁰ Het beeld dat het publiek heeft van de Romeinse samenleving wordt doordrenkt met militaire aspecten maar tegelijkertijd zochten de inwoners van dit rijk altijd naar goddelijke steun en rechtvaardiging in hun acties. Maar het was vooral in tijden van crises dat de bevolking van de republiek en later het keizerrijk steun zocht bij hun goden.⁸¹ Zo waren tijdens het vierkeizerjaar verschillende leden van het Romeinse pantheon prominent aanwezig op de munten van Otho en Vitellius.⁸² Ook na het vierkeizerjaar bleven de goden een prominente rol spelen op de munten van Vespasianus.⁸³

Het gebruik van goden en andere religieuze symbolen had dezelfde doelen als de representatie van militaire macht op munten: legitimatie, informatie en glorificatie.⁸⁴ Ten eerste presenteerde de keizer zichzelf als *pontifex maximus*. Zijn doel was om burgers ervan te overtuigen dat de goden aan zijn kant stonden. Dit werd onder andere gedaan door hen op munten af te beelden. Ten tweede gaven afbeeldingen van goden en van de keizer als priester informatie aan de inwoners van het rijk. Deze toonden welke goden in het bijzonder werden geëerd door de keizer en toonden veelal het hoofd van de keizer die tevens vaak de functie had van *pontifex maximus*, de hoogste Romeinse priester, aan het volk. Ten slotte gebruikten sommige keizers de relatie met de goden ter meerdere glorie van zichzelf. Een bekend voorbeeld is Commodus die zich presenteerde als Hercules.⁸⁵ In hoeverre deze beelden ook overkwamen op de Romeinse bevolking is echter maar de vraag. Mogelijk legden de Romeinen het verband tussen de afbeeldingen en teksten op munten en de keizer die werd afgebeeld op de voorkant van de munt.⁸⁶ Het is echter niet duidelijk in hoeverre het publiek daadwerkelijk aandacht besteedde aan de teksten en afbeeldingen op een gebruiksvoorwerp als de munt.

In dit hoofdstuk worden de meest voorkomende vormen van religieuze representatie op munten behandeld. Ten eerste wordt beschreven welke goden het meest voorkomen op de munten die zijn geslagen tijdens de regeerperiode van keizer Vespasianus. Vervolgens kijk ik of er verschillen zijn tussen gouden en zilver munten enerzijds en bronzen en koperen munten anderzijds. Ten slotte beschrijf ik de ontwikkeling die plaats heeft gevonden over de gehele regeerperiode van keizer Vespasianus.

⁷⁹ Edward Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, 25-46.

⁸⁰ C. Noreña, 'The communication of the emperor's virtues', *The Journal of Roman Studies*, (2001), 153-154

⁸¹ E. Manders, *Coining images of power*, 31.

⁸² O. Hekster, *Coins and messages*, 26-27.

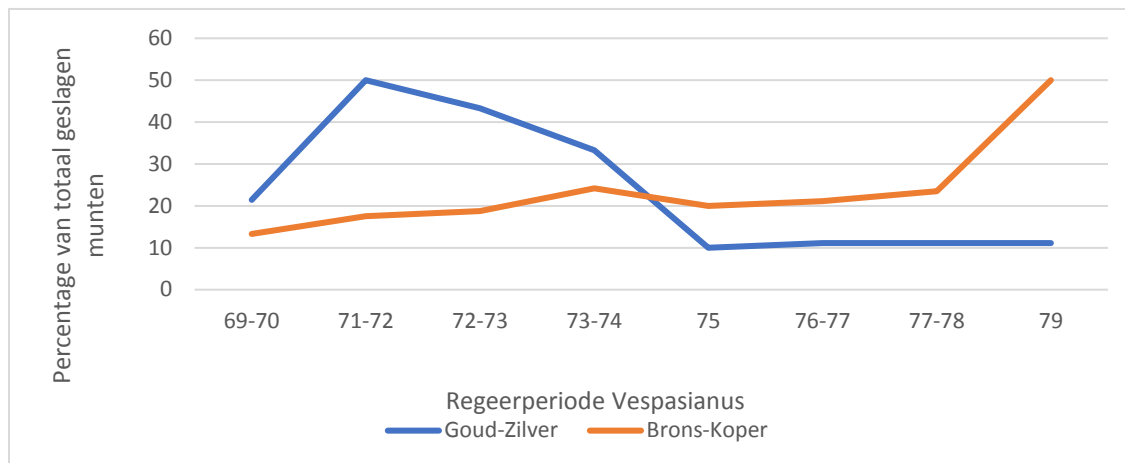
⁸³ Zie hoofdstuk goddelijke associatie voor verdere uitleg.

⁸⁴ E. Manders, *Coining images of power*, 32.

⁸⁵ O. Hekster, *Commodus an emperor at the crossroads*, (Amsterdam, 2002), 12-13.

⁸⁶ C.E. King, 'Roman portraiture: images of power', in: George Paul, Michael Ieradi, *Roman coins and public life under the empire: E. Togo Salmon Papers II*, (Ann Arbor, 1999), 129.

Het algemene beeld

Grafiek 5: Procentuele representatie van munt typen die een militaire boodschap propageren ten opzichte van het totaal geslagen munten.

Tijdens de gehele regeerperiode van keizer Vespasianus worden de goden in zekere mate gepresenteerd op de keizerlijke munten. Wat opvalt is dat in het eerste jaar van zijn keizerschap vrijwel geen munten zijn geslagen waarop de keizer zichzelf vereenzelvigd met de goden. Na dit eerste jaar ziet men een enorme toename in percentage binnen de categorie goddelijke associatie. Een verklaring voor deze piek is lastig, maar er zijn enkele mogelijke redenen te noemen.

Ten eerste kan de terugkeer van Vespasianus in Rome in september van het jaar 70 een mogelijke verklaring geven voor deze piek. Iedere keizer had zijn eigen voorkeuren binnen het Romeinse pantheon, en mogelijk wachtten de beambten van de keizerlijke munt in Rome voor toestemming van de keizer om dergelijke munten te slaan. De wanorde die heerste in het rijk en in het bijzonder onder de verschillende troepen kunnen een mogelijke tweede verklaring vormen voor het gebrek aan dit type.

De Bataafse opstand in het noorden, de Joodse opstand in het oosten, politieke tegenstanders in de senaat en binnen de verschillende militaire eenheden hadden mogelijk een hogere prioriteit voor de keizer alvorens hij zich richtte op de goddelijke legitimering van zijn regime. Na de verovering van Jeruzalem op de opstandelingen in augustus van het jaar 70 was het oosten op enkele Joodse verzetshaarden na grotendeels veiliggesteld. Tegelijkertijd werden in de zomer van datzelfde jaar vier Romeinse legioenen onder de leiding van Cerialis naar het noorden gestuurd om de Bataafse opstandelingen neer te slaan. Met deze overwinningen wist Vespasianus zijn positie als succesvol generaal wederom te bevestigen, waarna hij de focus verlegde naar het religieuze aspect van het keizerschap.

De derde en laatste mogelijke verklaring kan liggen bij de persoonlijke voorkeuren van de keizer. Het onderzoek van Manders toont aan dat de mate waarin goddelijke associatie voorkwam niet direct kan worden gekoppeld aan de lengte van de regeerperiode van de keizer.⁸⁷ Goddelijke associatie blijft de gehele regeerperiode van Vespasianus een rol spelen op keizerlijke munten. In hoeverre hij de nadruk legde op dit aspect werd waarschijnlijk bepaald door de omstandigheden en persoonlijke voorkeur van de keizer.⁸⁸

⁸⁷E. Manders, *Coining Images*, 36.

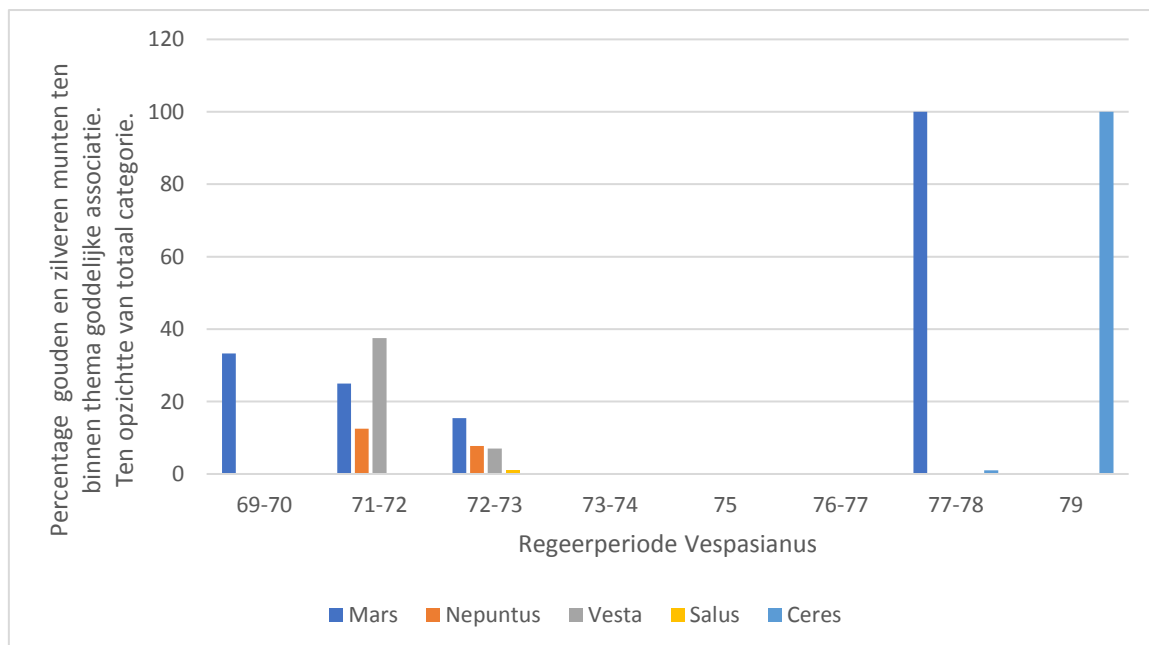
⁸⁸Ibidem, 308-309

De Goden

Mars

Van alle goden is het Mars die het meest wordt gerepresenteerd op gouden en zilveren munten via afbeeldingen, legenden of beide tijdens de regeerperiode van keizer Vespasianus. In deze afbeeldingen wordt de met speer bewapende oorlogsgod vaak vergezeld door *Victoria* met een trofee in de hand.⁸⁹ Opvallend is het feit dat de bronzen en koperen munten in de legende expliciet MARS VICTOR noemen, terwijl men op de zilveren en gouden munten vrijwel alleen de standaard titulatuur: IMPERATOR CAESAR VESPASIANUS AUGUSTUS gebruikt. De reden hierachter is onduidelijk, mogelijk komt dit doordat de rijkere burgers van de stad de afbeelding zonder extra uitleg de boodschap begrepen terwijl dit voor de armere bevolking niet altijd het geval was. Verschillende mensen kijken nu eenmaal op verschillende wijzen naar beelden.

Welke boodschap Vespasianus wilde overbrengen met de beeltenis van Mars is niet altijd duidelijk, vooral wanneer een directe verwijzing naar een plaats ontbreekt. Mogelijk verwijst de keizer naar de overwinning op Vitellius in het jaar 69 of naar de overwinningen in *Germania Inferior* en Judaea. De latere optie van de twee lijkt echter waarschijnlijker op basis van de keuzes die keizer Vespasianus maakte tijdens de burgeroorlog. Ten eerste besloot de keizer in Egypte te blijven en zijn officieren naar Rome te sturen. Hierdoor kon de keizer zijn handen in onschuld wassen wanneer hij verantwoordelijk werd gehouden voor de excessen die voorkwamen tijdens de verovering van Noord-Italië en Rome.⁹⁰ De verwijzing naar de overwinning op land had mogelijk de bevolking kunnen wijzen op de illegitieme wijze waarop de keizer aan de macht was gekomen en de schade die zij te verduren hadden gekregen. Het lijkt dan ook waarschijnlijker dat de keizer verwees naar de overwinningen op de Joodse opstandelingen en Bataven die geen of weinig banden hadden met de bevolking in Rome en het schiereiland.

Grafiek 6: Proporties waarin de verschillende goden op gouden en zilveren munten verschenen binnen de categorie goddelijke associatie.

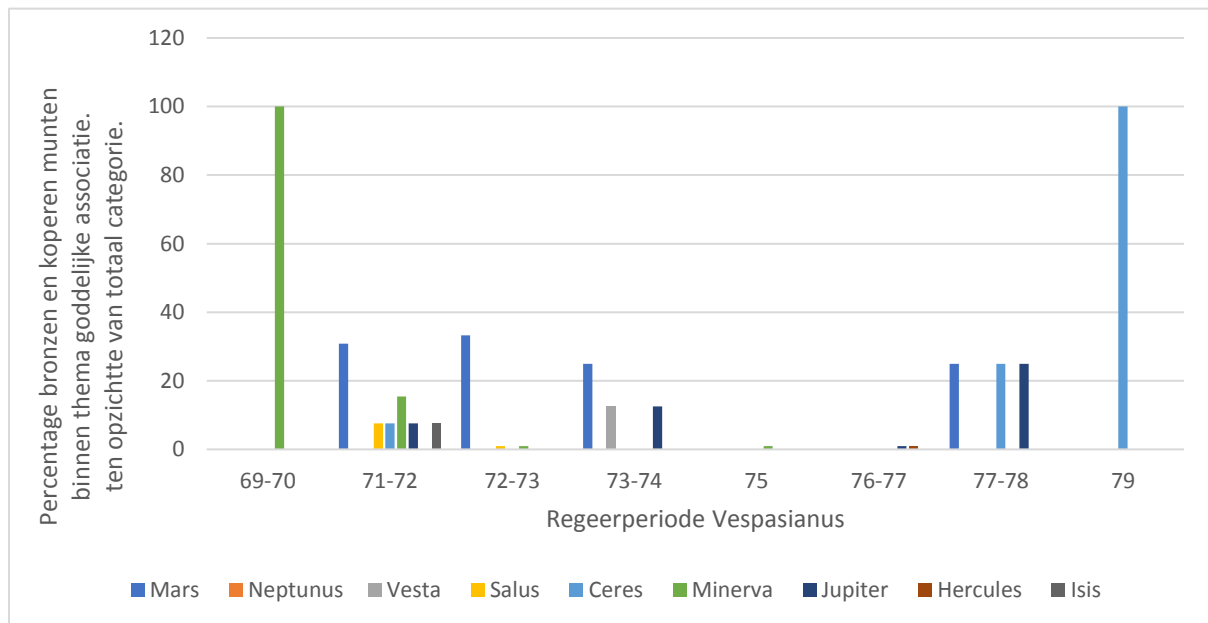
⁸⁹ Zie hoofdstuk Militaire representatie voor meer informatie.

⁹⁰ B. Levick, *Vespasian*, 71-72.

Neptunes

Het is na de terugkeer van Titus in 71 dat naast Mars ook Neptunus in verschillende vormen op de gouden en zilveren keizerlijke munten verschijnt. Neptunus wordt op deze munten altijd staande op een globe of scheepsboeg afgebeeld. Deze afbeelding wordt meestal vergezeld door de legende NEPTUNES REDUX (De thuisbrenger).⁹¹ In eerste instantie lijkt het erop dat de munten die worden vergezeld van een standaard legende verwijzen naar de veilige terugkomst van Titus die per schip reisde.⁹²

Een andere verklaring voor de plotselinge aandacht voor de zee kan worden gegeven op basis van de bronzen en koperen munten die datzelfde jaar verschenen die de legende VICTORIA NAVALIS dragen. Met deze munten wilde Vespasianus aantonen dat het zijn blokkade van Rome was die de overwinning op Vitellius bracht tijdens het vierkeizerjaar. Deze boodschap past binnen de nadruk op de militaire rol van Vespasianus zonder dat hij zichzelf direct koppelt aan de strijd op het land, die buiten zijn orders plaatsvonden.⁹³

Grafiek 7: Proporties waarin de verschillende goden op bronzen en koperen munten verschenen binnen de categorie goddelijke associatie.

⁹¹ Neptunes Redux: RIC II, Vespasian, 46.

⁹² Harold Mattingly, *Coins of the Roman empire in the British Museum*, 5 dln (Londen, 1923-1965), II, xxxv.

⁹³ B. Levick, *Vespasian*, 182.

Vesta

Op gouden en zilveren munten wordt de godin van het haardvuur veelvuldig genoemd in de legende op de achterzijde van de munt. De afbeeldingen op de munt tonen Vesta zittend op een troon, vaker toont de achterzijde de buitenkant van de Vestaalse tempel te Rome. Deze afbeeldingen worden altijd vergezeld door de legende VESTA, in tegenstelling tot Mars en Neptunes dicht geen enkele van deze munten VESTA een specifieke rol toe zoals bijvoorbeeld NEPTUNES REDUX.⁹⁴ Vesta, die een belangrijke plaats inneemt binnen de Romeinse staatsgodsdienst, kwam pas na de inauguratie van Vespasianus als *pontifex maximus* in november van 70 prominent in beeld op de gouden aureus en zilveren denarius met een enorme toename in het jaar 72. Mogelijk werd Vesta afgebeeld omdat Vespasianus zich in zijn positie als *pontifex maximus* als beschermer van de gehele Romeinse godsdienst wilde afbeelden.

Conclusie

De associatie tussen de keizer en de goden ontbreekt bijna volledig in het eerste jaar van Vespasianus' keizerschap. In het jaar dat volgt ziet men er een enorme toename in de representatie van goddelijke associatie op gouden en zilveren munten, terwijl een vergelijkbare toename uitblijft bij de koperen en bronzen munten. Een mogelijke verklaring kan liggen bij het gegeven dat in de economische situatie waarin het rijk verkeerde, herstellende van een burgeroorlog en de economische excessen van Nero, de lagere sociale klasse van de stad Rome concrete beloften wilde betreffende economische verbetering. Een andere verklaring kan zijn dat de keizer in de eerste jaren van zijn regeerperiode meer aandacht besteedde aan de senaat en elite van de stad. Na verloop van tijd neemt de prominente positie van de goddelijke associatie binnen het gouden en zilveren segment af en zien we een toename daarvan onder de koperen en bronzen munten. Een eventuele verklaring ligt bij het feit dat met herstel van de welvaart en stabiliteit nieuwe behoeften ontstonden binnen de lagere sociale klasse van Rome. In het volgende hoofdstuk zal worden ingegaan op de personificaties, die deze veiligheid en welvaart van het gehele Romeinse Rijk verbeeldden.

⁹⁴ Vesta staand: RIC II, Vespasian, 40, 50, 60. Ronde tempel met beelden: RIC II, Vespasian, 59, 69, 69a, 69b, 548.

4. Komst van het gouden tijdperk.

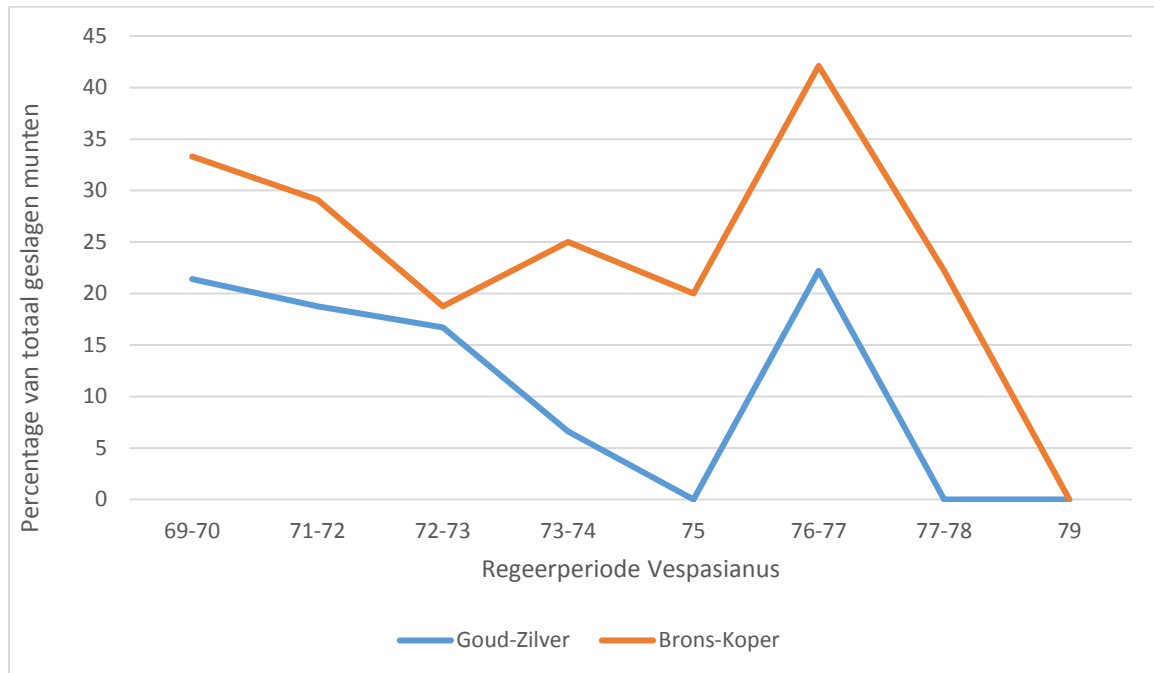
Een gouden tijdperk, dit was de belofte die Vespasianus en met hem vele andere keizers door de geschiedenis heen beloofden aan hun onderdanen. Het beloven van de komst van een *saeculum aureum*, of gouden tijdperk, vindt zijn oorsprong onder Keizer Augustus. Augustus wist als geen ander ieder aspect van de samenleving te verbinden met zichzelf en zijn dynastie. *'Interne harmonie en externe kracht, vruchtbaarheid en welvaart, zouden onverminderd blijven bestaan zolang de Julii regeerden en zowel Princeps als bevolking de goden vereerden en leefden volgens de wijze van hun voorouders.'*⁹⁵ Na het grijpen van de macht besloot Vespasianus, die niet kon voortbouwen op dynastieke banden met Augustus, eveneens een gouden eeuw te verkondigen op de onder hem geslagen munten. Begrippen als vrijheid, welvaart, vrede en geluk werden allemaal verbonden met de heerschappij van de keizer zowel als legitimatie middel, als een belofte voor betere tijden. In dit hoofdstuk worden de munten besproken die de immateriële voordelen die keizer Vespasianus zou brengen besproken.

Het vierkeizerjaar was een periode die zich kenmerkte door strijd en onrust, in het bijzonder voor de stad Rome die als hoofdstad van het rijk werd getroffen door de onlusten van de strijd. Verschillende publieke gebouwen waren ernstig beschadigd of geplunderd, de graanvoorraden waren geslonken door de zeeblokkade van de haven onder Vespasianus en ook de senaat, boegbeeld van de elite, was door politieke strijd en nepotisme behoorlijk uitgedund.⁹⁶ Het thema *'saeculum aureum'* wordt onderverdeeld op basis van de verschillende personificaties die verschenen op de munten. Dit zijn de personificaties: *fortuna, pax, concordia, libertas, spes, securitas, fides en felicitas.*

⁹⁵ P. Zanker, *Augustus und die Macht der Bilder*, 215.

⁹⁶ B. Levick, *Vespasian*, 81-82.

Het algemene beeld

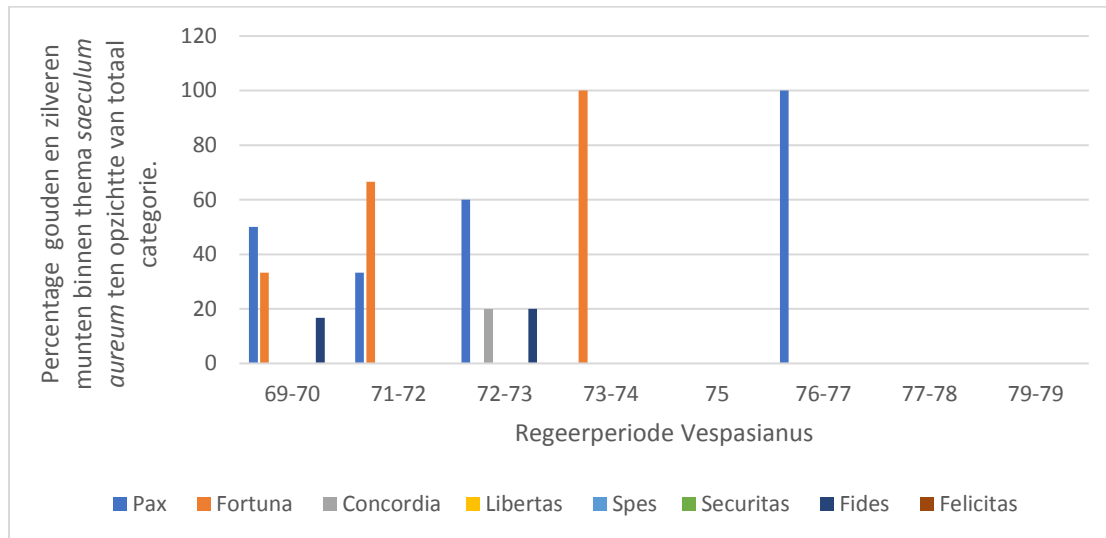

Grafiek 8: Procentuele representatie van munt typen die een gouden tijdperk propageren ten opzichte van het totaal geslagen munten.

Het eerste dat opvalt, is het bijzonder hoge gehalte aan bronzen en koperen munten binnen dit thema. Mogelijk gebeurde dit om populariteit te winnen onder de gewone bevolking van de stad. In tegenstelling tot de kleine kring rondom de keizer die de elite van de stad vormde, was het gewone volk talrijk en niet altijd in staat om te profiteren van de bouwwerkzaamheden, publieke manifestaties en hervormingen die onder Vespasianus' keizerschap plaatsvonden. De keizerlijke munt wist echter tot alle lagen van de bevolking door te dringen met zijn aanwezigheid.⁹⁷ Mogelijk werden de personificaties: *fortuna*, *pax*, *concordia*, *libertas*, *spes*, *securitas*, *fides* en *felicitas* op de munten door het publiek eveneens gezien als de komst van welvaart of tenminste een stabiele graantoevoer naar de stad elementen van het leven in de hoofdstad die werden aangetast door de burgeroorlog. Het blijft echter opvallend dat dit munttype onder Vespasianus op de gouden en zilveren munten vrijwel volledig verdween om vervolgens in de jaren 76-77 plotseling weer op te duiken.

⁹⁷O. Hekster, *The Roman army and propaganda*, 341-342.

De personificaties

Grafiek 9: Verhouding waarin de verschillende personificaties op gouden en zilveren munten verschenen binnen de categorie *saeculum aureum*.

Pax

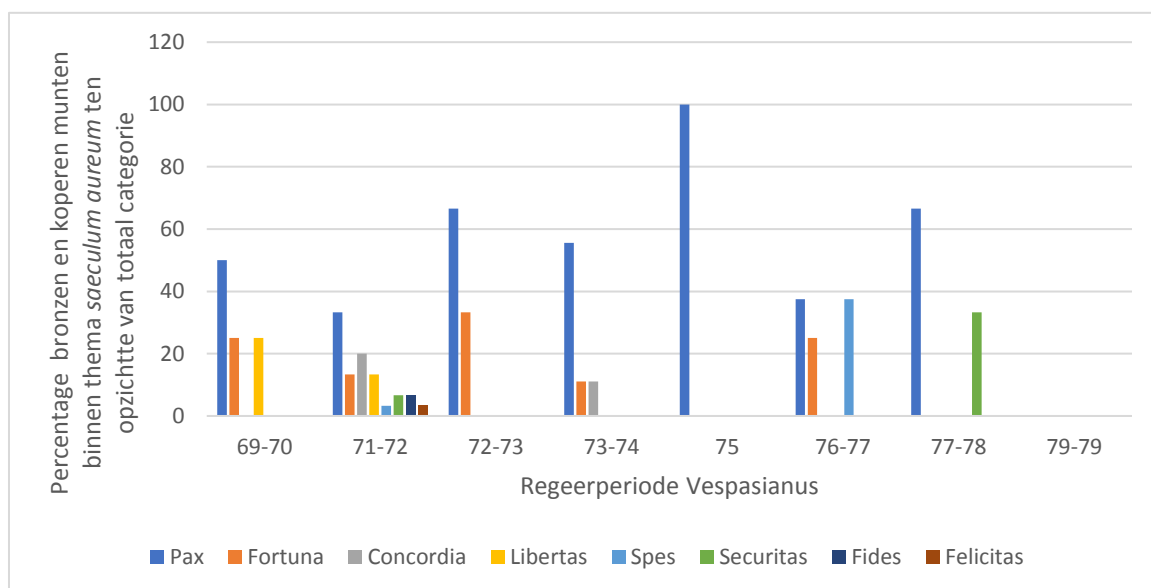
Zoals de grafiek hierboven toont, varieert de frequentie waarin *pax* verschijnt op de in Rome geslagen munten. Het afbeelden van *pax* op munten piekt op gouden en zilveren munten tijdens de jaren 69-70, 72-73 en 76-77 van Vespasianus' heerschappij. Hierbij moet echter wel de kanttekening worden gemaakt dat in 76-77 slechts twee verschillende type munten verschenen waardoor de percentages mogelijk een vertekend beeld geven. Op bronzen en koperen munten geldt dit voor de jaren 69-70, 72-73, 73-74, 75 en 77-78. Ook hier geldt dat verschillende van deze pieken eveneens kritisch moeten worden bekeken, in 75 en 77-78 verschenen respectievelijk één en drie verschillende typen munten binnen dit thema waardoor ook hier de percentages een vertekend beeld kunnen geven.

Onder het type munten dat refereren naar *pax* in hun legende is PAX AUG/AUGG de meest prominente.⁹⁸ Al de typen die deze legenden dragen, vertonen *pax* in verschillende poses en worden vergezeld door verschillende attributen. Het merendeel van deze munten toont *pax* met een hoorn des overvloeds of tak in de hand.

Het is niet verrassend dat *pax* de meest voorkomende personificatie is op de in Rome geslagen munten. Vespasianus die aan de macht kwam na het vierkeizerjaar speelde waarschijnlijk in op de behoefte naar vrede die was ontstaan onder de bevolking van de stad na de burgeroorlog. Een andere mogelijke verklaring voor de prominente positie die *pax* had op de onder Vespasianus geslagen munten kan worden gevonden bij keizer Augustus. Het was de succesvolle heerschappij van Augustus die een periode van vrede bracht, een periode die ten einde leek te komen tijdens de burgeroorlog. Vespasianus en zijn zoon Titus zetten zich dankzij hun overwinningen in de burgeroorlog neer als opvolgers van Augustus. Zij waren net als Augustus bringers van vrede en rust. Niet alleen op munten maar ook via de bouw van het *Tempulum Pacis*, en door de poorten van Janus te sluiten wisten vader en zoon een verbinding te leggen tussen henzelf en Augustus.⁹⁹

⁹⁸ PAX AUG: RIC II, Vespasian: 18, 47, 56, 63, 405, 410, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 475, 493, 515, 517, 518, 534, 541, 543, 552, 559, 564, 573, 574, 582, 589, 597.

⁹⁹ B. Levick, *Vespasian*, 70-71.

Grafiek 10: Verhouding waarin de verschillende personificaties op bronzen en koperen munten verschenen binnen de categorie *saeculum aureum*.

Fortuna

Na *pax* is de personificatie voor succes, *fortuna*, de meest voorkomende in de door Vespasianus geslagen munten. Voor de gouden en zilveren munten is een piek te herkennen in het afbeelden van *fortuna* in de jaren 71-72, 73-74. Voor de bronzen en koperen munten geldt dit voor de jaren 73-74. De jaren 73-74 zijn voor de gouden en zilveren munten een periode met weinig variatie, er is slechts één type munt geslagen binnen dit thema in deze periode. De meest voorkomende legenden op munten die refereren naar *fortuna* is FORTUNA REDUX. Al deze typen dragen als afbeelding de personificatie *fortuna*, een globe en hoorn des overvloeds en met in haar handen een tak en roede.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Fortuna Redux: RIC II, Vespasian: 4, 31, 32, 82, 409, 422, 473, 486, 487, 488, 516, 532, 571, 572.

Conclusie

Het thema *saeculum aureum* vormt procentueel gezien het derde thema van alle munten die onder Vespasianus geslagen werden. Het is niet verrassend dat dit thema zo veelvuldig voorkomt op de Flavische munten, want het *saeculum aureum* was al onder Augustus een veel gebruikt thema. In navolging van Augustus besloot Vespasianus waarschijnlijk eveneens te beloven dat zolang de Flaviërs heerste interne harmonie en externe kracht onverminderd zouden blijven bestaan.¹⁰¹ Deze boodschap diende waarschijnlijk niet alleen als belofte om de bevolking van Rome tevreden te stellen, ook diende het als verbindingsmiddel tussen Augustus en Vespasianus.

Een groot deel van de hierboven genoemde personificaties zijn op bronzen en koperen munten geslagen.¹⁰² Mogelijk toonde de keizer op deze wijze dat hij rekening hield met de belangen van de bevolking uit de lagere sociale klasse van de hoofdstad. Het gebrek aan gouden en zilveren munten werd waarschijnlijk op andere wijze opgevangen. De elite van de stad stond een stuk dichterbij de keizer dan de gewone bevolking, mogelijk werd de keizer andere methoden om de elite te overtuigen van de komst van een gouden tijdperk.¹⁰³ Waarschijnlijk was de senaat aanwezig toen Vespasianus en Titus de poorten van de tempel van Janus sloten of had men toegang tot keizerlijke edicten die hen moesten overtuigen. Een andere verklaring kan worden gevonden in hoofdstuk twee: goddelijke associatie. De keizer leek bijzonder veel aandacht te besteden aan de relatie tussen de goden en de keizer op gouden en zilveren munten. Mogelijk was de relatie tussen keizer en godheden voor de elite belangrijker terwijl de gewone bevolking meer concrete informatie wilde via personificaties. Dit laatste is echter onmogelijk te bewijzen.

¹⁰¹ P. Zanker, *Augustus und die Macht der Bilder*, 215.

¹⁰² Bronzen en Koperen munten binnen het *Saeculum Aureum*, RIC II, Vespasian, 101, 101a, 405, 409, 410, 416, 417, 421, 422, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 462, 470, 471, 472, 473, 373, 375, 479, 484, 485, 486, 492, 493, 500, 515, 516, 517, 518, 534, 538, 541, 543, 545, 552, 559, 560, 564, 571, 572, 573, 574, 576, 582, 583, 583a, 589, 597, 598.

¹⁰³ B. Levick, *Vespasian*, 170-184.

Conclusie

Het doel van deze scriptie was beantwoorden van de volgende vraag: Hoe legitimeerde Titus Flavius Vespasianus zijn nieuw verkregen positie als keizer op de in Rome geslagen munten tegenover de inwoners van de stad in de periode van 69 tot 79 na Christus?

Vespasianus wist dat hij zichzelf als een krachtige keizer moest presenteren om stabiliteit te brengen binnen het keizerrijk. Om de bevolking van dit feit te overtuigen maakte Vespasianus onder andere gebruik van afbeeldingen op munten om de bevolking te overtuigen.

Het merendeel van de visuele taal op munten kan worden verbonden aan de categorie militaire representatie. Dit is logisch rekening houdende met het feit dat Vespasianus aan de macht was gekomen na een burgeroorlog. De meerderheid van de munten binnen dit thema refereert echter niet aan deze burgeroorlog maar de opstand in Judaea. De gehele regeerperiode bleef de keizer munten slaan met daarop de legende, IUDAEA CAPTA. Door deze munten te blijven slaan herinnerde de keizer de bevolking aan zijn militaire successen die niet alleen toonden dat de keizer een succesvol generaal was maar ook dat hij was uitgekozen door de goden om te regeren. De militaire successen van de keizer konden eveneens gekoppeld worden aan de categorie *saeculum aureum*. Vespasianus beloofde op zijn munten een gouden tijdperk te brengen.

Een gouden tijdperk betekent hier niet zozeer economisch gewin, maar de terugkeer van vrede en eendracht binnen het rijk. De overwinningen die onder leiding van Vespasianus werden behaald en zijn succesvolle financiële beleid wisten een zekere kracht achter de beloften die hij op de geslagen munten deed te zetten. In tegenstelling tot de categorie militaire representatie, die de gehele regeerperiode van de keizer veelvuldig bleef verschijnen op munten ziet men een zekere afname van de categorie *saeculum aureum*, de jaren 76-77 uitgezonderd. Mogelijk werd de belofte van een gouden tijdperk minder belangrijk naarmate de keizer langer regeerde waardoor vrede en stabiliteit terugkeerden. De aankondiging van een gouden tijdperk was vooral gericht op de lagere sociale klasse van Rome, het merendeel van de *saeculum aureum* typen verscheen op bronzen en koperen munten. Mogelijk speelde de keizer in op de vraag naar vrede en stabiliteit onder de lagere sociale klasse. Deze had het zwaarst geleden vanwege de zeeblokkade die de graantransporten naar Rome tegenhielden. Vrede, welvaart en eendracht bleven belangrijke aspecten van Vespasianus' keizerschap. Deze stelling is niet alleen gebaseerd op munten, maar ook op de grote bouwprojecten zoals de bouw van het *templum pacis*, en de herstelwerkzaamheden van de publieke gebouwen van de hoofdstad. Deze bouwprojecten herstelden niet alleen het aanzicht van de stad maar bracht ook werkgelegenheid.

Hetgeen de militaire typen en *saeculum aureum* verder verbindt is de glorierijke Augustus. Binnen de categorie militaire representatie verschijnt een relatief groot percentage munten die oorspronkelijk werden geslagen onder de heerschappij van Augustus. Door oude afbeeldingen op nieuwe munten te slaan wist Vespasianus zich te verbinden met de glorie en prestige van Augustus. De belofte van een gouden tijdperk was een belangrijk onderdeel van het visuele programma dat Augustus opzette om zijn positie te legitimeren. Het *saeculum aureum* moest de bevolking overtuigen dat interne stabiliteit en externe kracht was te danken aan de keizer en zijn familieleden. Vespasianus lijkt zowel op het gebied van militaire zaken als betreffende de komst van een gouden tijdperk het voorbeeld te volgen van zijn succesvolle voorganger Augustus.

Het laatste aspect dat in dit onderzoek wordt besproken is de goddelijke associatie. Vespasianus die niet kon voortbouwen op dynastieke banden met het Julisch-Claudische huis zocht een hogere vorm van rechtvaardiging: goddelijke rechtvaardiging. Vespasianus besteedde, zeker in het begin van zijn regeerperiode, bijzonder veel aandacht op gouden en zilveren munten aan zijn relatie met de goden. Op bronzen en koperen munten lijkt Vespasianus pas later in zijn regeerperiode aandacht te besteden aan de relatie met de goden. Mogelijk wilde Vespasianus de elite van de stad overtuigen van de goddelijke steun die hij genoot alvorens hij het gewone volk overtuigde.

De combinatie van kwalitatief en kwantitatief onderzoek biedt grote voordelen. Het kwantitatieve aspect maakt het mogelijk om patronen en ontwikkelingen over de gehele regeerperiode overzichtelijk te maken in tabellen en grafieken terwijl het kwalitatieve onderzoek deze ontwikkelingen binnen de historische context kan plaatsen. Op deze wijze is het mogelijk om een beter beeld te krijgen hoe Vespasianus visuele boodschappen gebruikte om een beeld van zichzelf te schetsen wat voor het voortbestaan van zijn keizerschap diende. Om dit beeld verder te verduidelijken is het noodzakelijk om ook munten buiten Rome te onderzoeken, maar dit kan worden uitgevoerd in toekomstige onderzoeken.

Bibliografie

Bronnen

- Suetonius, *Keizers van Rome*, red. Dennis den Hengst (Amsterdam, 2010).
- Cassius Dio, *Roman History, Volume IX Books 71-80*, vert. E. Cary, H.B Foster.

Literatuur

- Charlesworth, Martin, *The Virtues of a Roman Emperor: Propaganda and the Creation of Belief*, (Londen, 1937).
- Ellul, Jacques, *Propaganda the formation of Men's Attitudes*, (New York, 1973).
- Eich, Armin, 'Die idealtypen "Propaganda" und "Repräsentation" als heuristische mittel bei der bestimmung gesellschaftlicher konvergenzen und divergenzen von moderne und Römischer Kaiserzeit', in: Weber, G., Zimmerman, M., *Propaganda-Selbstdarstellung-Repräsentation im römischen Kaiserreich des 1 Jhs. n. Chr.*, (Stuttgart, 2003).
- Hanestad, Niels, *Roman Art and Imperial Policy*, (Aarhus, 1986).
- Hekster, Olivier, 'Coins and messages. Audience targeting on coins of different denominations?' in: Blois, L., *Representation and Perception of Roman Imperial Power*, (Amsterdam, 2003).
- Hekster, Olivier, "Imperial Spin". *The Classical Review*, vol. 55, no. 1, (2005).
- Hekster, Olivier, 'The army and Imperial Propaganda', in: Erdkamp, P., *The Blackwell Companion to the Roman Army*, (Oxford, 2007).
- Hekster, Olivier, *Emperors and Ancestors: Roman rulers and the Constraints of Tradition*, (Oxford, 2015).
- Hochgeschwender, Michael, "Union and Konstitution", Die erfindung der USA im spiegel moderner Propagandatheorien, in: Weber, G., Zimmerman, M., *Propaganda-Selbstdarstellung-Repräsentation im Römischen Kaiserreich des 1 Jhs. n. Chr.*, (Stuttgart, 2003).
- Hölscher, Tonio, *The transformation of victory into power*, (Cambridge, 2006).
- Jones, Arnold Hugh Martin, "Numismatics and history", in: Garson, R., Sutherland, C., *Essays in Roman coinage presented to Harold Mattingly*, (Londen, 1956).
- Kemmers, Fleur, 'Coins for a legion. An analysis of the coin finds from the Augustan legionary fortress and Flavian canabae legionis at Nijmegen', (Mainz, 2006).
- King, C.E. 'Roman portraiture: images of power', in: G. Paul, M. Ieradi, *Roman coins and public life under the empire: E. Togo Salmon Papers II*, (Ann Arbor, 1999).
- Levick, Barbara, "Propaganda and Imperial Coinage", *Antichthon*, vol. 16, (1982).
- Levick, Barbara, *Vespasian*, (Londen, 1999).
- Levick, Barbara, 'Vespasian', in: A. Barrett, *Lives of the Caesars*, (Oxford, 2008).
- Manders, Erika, *Coining Images of Power: Patterns in the Representation of Roman Emperors on Imperial Coinage, A.D. 193-284*, (Leiden, 2012).
- Mattingly, Harold, Sydenham, Edward Allen, *The Roman Imperial Coinage: Vol II Vespasian to Hadrian*, 13 dln, (Londen, 1926), II.
- Mattingly, Harold, *Coins of the Roman Empire in The British Museum: Volume II Vespasian to Domitian*, 5 dln (Londen, 1923-1965), II.
- Meadows, Andrew, Williams, Jonathan, 'Moneta and the Monuments: Coinage and Politics in Republican Rome', *The Journal of Roman Studies*, vol. 91 (2001).
- Metcalf, William, "Whose Liberalitas? Propaganda and Audience in the Early Roman Empire", *Rivista Italiana di Numismatica*, Vol. 95, (1993), p. 337-346.

- Nicols, John, 'The emperor Vespasian', in: A. Zissos, *A companion to the Flavian Age of Imperial Rome*, (Oxford, 2016).
- Noreña, Carlos, "The Communication of the Emperor's Virtues", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 91 (2001).
- Sutherland, Carol, "The intelligibility of Roman imperial coin types", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 49 (1959).
- Vasta, Michael, Flavian Visual Propaganda: Building a Dynasty, '*Constructing the Past*', vol. 8 (2007).
- Weber, Gregor, Zimmerman, Martin, 'Propaganda, Selbstdarstellung und Repräsentation. Die leitbegriffe des Kolloquiums in der Forschung zur frühen Kaiserzeit', in: Weber, G., Zimmerman, M., *Propaganda-Selbstdarstellung-Repräsentation im Römischen Kaiserreich des 1 Jhs. n. Chr.*, (Stuttgart, 2003).
- Wolters, Reinhard, 'Die Geschwindigkeit der Zeit und die Gefahr der Bilder: Münzbilder und Münzpropaganda in der Römischen Kaiserzeit' in: Weber, G., Zimmerman, M., *Propaganda-Selbstdarstellung-Repräsentation im Römischen Kaiserreich des 1 Jhs. n. Chr.*, (Stuttgart, 2003) p. 175-205.
- Zanker, Paul, *Augustus und die Macht der Bilder*, (München, 1987).

Afbeelding

- Maker onbekend, 'keizer Vespasianus', <<http://www.justcufflinks.com/imp.html>> Geraadpleegd 15-01-2017.

Appendix 1: Aantal munten per tijdsperiode in exacte aantallen

G-Z	Jaar	69-70	71-72	72-73	73-74	75	76-77	77-78	79-79
Thema									
Goddelijke associatie		6	8	13	5	1	1	1	1
Dynastieke representatie		8	0	1	0	0	0	0	0
Saeculum Aureum		6	3	5	1	0	2	0	0
Personificatie		2	1	0	0	6	0	0	0
Unica		1	0	0	1		0	4	0
Militaire representatie		5	4	10	4	3	6	3	7
Niet specifieke representatie		0	0	1	3	0	0	0	1
Eurgesia		0	0	0	0	0	0	1	0
Geografische boodschap		0	0	0	1	0	0	0	0
Aeternitas		0	0	0	0	0	0	0	0

Grafiek 11: Exacte aantallen waarin de gouden en zilveren munten verschenen onderverdeeld in de dertien verschillende categorieën.

B-K	Jaar	69-70	71-72	72-73	73-74	75	76-77	77-78	79-79
Thema									
Goddelijke associatie		1	13	3	8	1	4	4	1
Dynastieke representatie		1	4	0	1	0	1	0	
Saeculum Aureum		5	30	3	8	1	8	5	
Personificatie		1	6	1	3	1	2	0	
Unica			1	0	0	0	0	0	
Militaire representatie		4	38	8	8	1	2	6	1
Niet specifieke representatie		1	4	0	0	0	0	0	
Eurgesia			0		4	1	2	6	
Geografische boodschap			7	1	0	0	0	0	
Aeternitas		2	0	0	0	0	0	0	
Totaal		15	103	16	32	5	19	18	2

Grafiek 12: Exacte aantallen waarin de bronzen en koperen munten verschenen onderverdeeld in de dertien verschillende categorieën.

Appendix 2: Tabel met daarin overzicht van de exacte hoeveelheid munttypen onderverdeeld over de verschillende categorieën.

Thema	Aantal
Goddelijke associatie	73
Dynastieke representatie	15
Saeculum Aureum	76
Personificatie	19
Unica	8
Militaire representatie	111
Niet specifieke representatie	13
Eurgesia	10
Geografische boodschap	9
Aeternitas	2
Totaal	336

Appendix 3: Database gouden en zilveren munten aangelegd op basis van Roman Imperial Coinage Volume II.

Wegens ruimte beperkingen in microsoft word heb ik besloten een gesimplificeerde versie van de tabel toe te voegen.

RIC nummer	Jaar van uitgave	Achterkant tekst	Achterkant Afbeelding	Thema
1	69-71	Augur, Pontifex Maximus	<i>simpulum</i> (lepel gebruikt bij religieuze evenementen) Kruik en <i>Lituus</i> (houten metal staf van <i>princeps</i>)	Goddelijke associatie
2	69-71	Caesar Augustus Filius Consul, Caesar Augustus Filius Principi.	Hoofden van Titus en Domitianus tegenover elkaar	Dynasieke representatie
3	69-71	Caesars vespasianus augustus fili	Titus en Domitianus staand tegenover elkaar met <i>patera</i> (drinkbeker) en rol	Dynastieke representatie
4	69-71	Consul iterium Fortuna redux	Fortuna staand met roer en <i>cornucopia</i>	<i>Saeculum Aureum</i>
5	69-71	Consul iterium tribunica potestas	Aequitas staand met weegschaal en roede/staf	Personificatie
6	69-71	Consul iterium tribunica potestas	Mars oprukkend met speer en adelaar	Goddelijke associatie
7	69-71	Consul iterium tribunica potestas	Mars oprukkend met speer en trofee	Goddelijke associatie
8	69-71	Consul iterium tribunica potestas	Neptunes met voet op boeg, dolfijn en drietand in hand.	Goddelijke associatie
9	69-71	Consul iterium tribunica potestas	Pax staand met <i>caduceus</i> en tak	<i>Saeculum Aureum</i>
10	69-71	Consul iterium tribunica potestas	Pax staand met <i>caduceus</i> en tak	<i>Saeculum Aureum</i>
11	71	Consul III tribunica potestas	Fortuna staand met globe en <i>caduceus</i>	<i>Saeculum Aureum</i>
12	71	Consul III tribunica potestas	Aequitas staand met weegschaal en roede/staf	Personificatie
13	71	Consul III tribunica potestas	Neptunes met voet op boeg, dolfijn en drieand in hand	Goddelijke associatie
14	69-71	Fides publica	Gevouwen handen met maiskolven, papaver en <i>caduceus</i>	<i>Saeculum Aureum</i>
15	69-71	Judea	Jodin al rouwend zittend op de grond, achter haar een trofee	Militaire representatie
16	69-71	Judea	Jodin al rouwend zittend op de grond, handen gebonden op de rug	Militaire representatie
17	69-71	Ob cives servatos	Eikenbladeren krans (<i>Corona Civica</i>)	Militaire representatie

18	69-71	Pax Augustus	Pax zittend met tak en scepter in hand	<i>Saeculum Aureum</i>
19	69-71	Pontifex Maximus tribunica potestas consul	Victoria met krans en palm in hand, staand op boeg	Militaire representatie
20	69-71	Pontifex Maximus tribunica potestas consul	Zittende gesluijerde vrouwelijke figuur. Rechterhand uitstekende linker arm rustende op stoel	Niet specifieke representatie
21	69-71	Pontifex Maximus	Gevleugelde <i>caduceus</i>	Goddelijke associatie
22	69-71	Pontifex Maximus	Vespasianus zittend met scepter en tak in hand	Goddelijke associatie
22a	69-71	Securitas principe/ publusque romanus	Securitas zittend hoofd rustende op rechterhand	Personificatie
23	69-71	Titus et Domitianus caesares princeps luventutis/Veni	Titus en Domitianus zittend. Takken in rechterhand.	Dynastieke representatie
24	69-71	Titus et Domitianus caesares princeps luventutis/Veni	Titus en Domitianus zittend. Takken in rechterhand.	Dynastieke representatie
25	69-71	Titus et Domitianus caesares princeps IVEN= luventutis/Veni	Titus en Domitianus zittend. Takken in rechterhand.	Dynastieke representatie
26	69-71	Titus et Domitianus caesares princeps luventutis/Veni	Titus en Domitianus zittend. Takken in rechterhand.	Dynastieke representatie
26a	69-71	Titus et Domitianus caesares princeps luventutis/Veni	Titus en Domitianus zittend. Takken in rechterhand.	Dynastieke representatie
27	69-71	Titus et Domitianus caesares princeps luventutis/Veni	Titus en Domitianus op paard	Dynastieke representatie
28	69-71	Vespasianus	Vespasianus staand rechterhand omhoog houdend speer in linkerhand	Militaire representatie
29	70-72	Augustus Pontifex Maximus	<i>Simpulum</i> , kan en <i>lituus</i>	Goddelijke associatie
30	71-72	Augustus tribune potestas	<i>Simpulum</i> , kan en <i>lituus</i>	Goddelijke associatie
31	70	Consul iterum Fortuna redux	Fortuna staand met roer en <i>cornucopia</i>	<i>Saeculum Aureum</i>
32	71-72	Consul III Fortuna redux	Fortuna staand met globe en <i>cornucopia</i>	<i>Saeculum Aureum</i>
33	71-72	Consul III	Mars staand, speer en trofee in hand. Uit de grond een maiskolf.	Goddelijke associatie
34	71-72	Judea	Judea al rouwend zittend op de grond. Aan haar voeten een trofee.	Militaire representatie

35	71-72	Nepos redux	Neptunes staand met voet op globe, acrostolium en scepter in de hand.	Militaire representatie
36	71-72	Pontifex Maximus	Vesta zittend met <i>simpulum</i> in hand	Goddelijke associatie
37	71-72	Tribune potestas	Vesta zittend met <i>simpulum</i> in hand	Goddelijke associatie
38	71-72	Tribune potestas II consul III Pater Patere	Mars oprukkende met speer.	Goddelijke associatie
39	71-72	Tribune potestas II consul III Pater Patrae	Pax zittend met tak en <i>caduceus</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
40	71-72	Vesta	Vesta staand, <i>simpulum</i> en scepter in hand.	Goddelijke associatie
41	71-72	Victoria Augustus	Victoria staand op een globe met Corona Civica en palm in hand.	Militaire representatie
41a	71-72	~	Judea al rouwend zittend op de grond. Achter haar staat de keizer met speer en <i>parazonium</i> .	Militaire representatie
42				
72-73		Augustus tribune potestas	<i>Simplum "aspergillum"</i> , kan en <i>lituus</i>	Goddelijke associatie
43	72-73	Concordia augusti	Concordia zittend met <i>paterna</i> en <i>cornucopia</i> in de hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
44	72-73	Imperator	Vespasianus in strijddar	Militaire representatie
45	72-73	Judea	Judea al rouwend zittend op de grond. Achter haar staat een trofee.	Militaire representatie
46	72-73	Neptunes redux	Neptunes staand met voet op globe, <i>acrostolium</i> en scepter in de hand.	Goddelijke associatie
47	72-73	Pax Augustus	Pax leunend op een <i>cippus</i> op welke een <i>foliis</i> staat. Tak en gevleugelde <i>caduceus</i> in de hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
48	72-73	Pontifex Maximus	Vespasianus zittend met scepter en tak in hand	Goddelijke associatie
49	72-73	Tribune Potestas	Vesta zittend met <i>simpulum</i> in hand	Goddelijke associatie
50	72-73	Vesta	Vesta zittend met <i>simpulum</i> en scepter in hand	Goddelijke associatie
51	72-73	Victoria Augustus	Victoria staand op een globe met <i>Corona Civica</i> en palm in hand.	Militaire representatie
52	72-73	Victoria Augusti	Victoria oprukkende met palm in hand. Op het punt een krans te plaatsen op een trofee.	Militaire representatie
53	72-73	~	Judea zittend op de grond. Achter haar staat de keizer met speer en <i>parazonium</i> .	Militaire representatie

54	72-73	~	Vespasianus in triomfantelijke strijdswagen met scepter in hand.	Militaire representatie
55	72-73	Fides publica	Ineengesloten handen met <i>caduceus</i> , papaver en maiskolven.	<i>Saeculum Aureum</i>
56	72-73	Pax Augustus	Pax leunend op <i>cippus</i> op welke een <i>folis</i> staat. Tak en gevleugelde <i>cadceus</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
57	72-73	Senatus Pupulusque Romanus	<i>Corona Civica</i>	Militaire representatie
58	72-73	Salus Augustus	Salus al zittend met <i>patera</i> in hand.	Goddelijke associatie
59	72-73	Vesta	Ronde tempel met beelden.	Goddelijke associatie
60	72-73	Vesta	Vesta staand. Met <i>simpulum</i> en scepter in hand.	Goddelijke associatie
61	72-73	Victoria Augustus	Victoria zittend met <i>Corona Civica</i> en palm in hand.	Militaire representatie
62	72-73	Victoria Augusti	Victoria oprukkende met <i>Corona Civica</i> en palm in hand.	Militaire representatie
63	73-73	Pax Augustus	Pax leunend op een <i>cippus</i> op welke een <i>folis</i> staat. Tak en gevleugelde <i>caduceus</i> in de hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
64	73-73	Pontifex Maximus	Nemesis oprukkende met <i>caduceus</i> . Aan haar voeten een slang.	Goddelijke associatie
65	73-73	Pontifex Maximus	Vespasianus met tak en scepter in hand.	Niet specifieke representatie
66	73-73	Senatus Pupulusque Romanus	<i>Corona Civica</i>	Militaire representatie
67	73-73	Salus Augustus	Salus al zittend met <i>patera</i> in hand.	Goddelijke associatie
68	73-73	Titus Caesar	Titus in strijdswagen met tak en scepter in hand.	Dynastieke representatie
69	73-73	Vesta	Ronde tempel met beelden.	Goddelijke associatie
69a	73-73	Vesta	Ronde tempel met beelden.	Goddelijke associatie
69b	73-73	Vesta	Ronde tempel met beelden.	Goddelijke associatie
70	74-74	Consul V.	Wolvin met tweeling, achter hen een boot.	Geografische boodschap
71	74-74	Consul V.	Koe lopende	Unica
72	74-74	Consul V.	Twee laurier takken	Unica

73	74-74	Pontifex Maximus tribune potestas consul V.	Gevleugelde ?	Goddelijke associatie
74	74-74	Pontifex Maximus tribune potestas consul V.	Gevleugelde ?	Goddelijke Associatie
75	74-74	Pontifex Maximus tribune potestas consul V.	Gevleugelde ?	Goddelijke Associatie
76	74-74	Pontifex Maximus tribune potestas consul V.	Vespasianus zittend met scepter en tak in hand	Niet specifieke representa tie
77	74-74	Pontifex Maximus tribune potestas consul V.	Vespasianus zittend met scepter en tak in hand	Niet specifieke representa tie
78	74-74	Victoria Augusti.	Victoria oprukkende met palm en krans in de hand.	Militaire representa tie
79	74-74	Victoria Augusti.	Victoria zittend met <i>krans</i> en palm in hand.	Militaire representa tie
80	74-74	Augustus tribune potestas	<i>Simpulum "aspergillum"</i> , kan en <i>lituus</i>	Goddelijke associatie
82	74-74	Fortuna Augustus	Fortuna zittend op altaar met roede en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
83	74-74	Pontifex Maximus	Vespasianus zittend met scepter en tak in hand	Niet specifieke representa tie
84	74-74	Pontifex Maximus	Gevleugelde <i>caduceus</i>	Goddelijke associatie
85	74-74	Vespasianus Augustus	Victoria staand op boeg. krans en palm in hand.	Militaire representa tie
86	75-75	Consul VI	Mars staand, speer en trofee in hand. Uit de grond een maiskolf.	Goddelijke associatie
87	75-75	Consul VI	Stieren al kopstotende.	Unica
88	75-75	Consul VI	Steenbok met globe aan welke een roede is bevestigd. Daarboven een <i>cornucopia</i> .	Unica
89	75-75	Consul VI	Adelaar staand op <i>cippus</i> .	Militaire representa tie
90	75-75	Pontifex Maximus tribune potestas consul VI	Pax zittend met tak.	Personifica tie

91	75-75	Pontifex Maximus tribune potestas consul VI	Securitas zittend hoofd rustende op rechterhand	Personifica tie	
92	75-75	Pontifex Maximus tribune potestas consul VI	Victoria staand op altaar, krans en palm in hand. Rechts een rechtopstaande slang.	Militaire representa tie	
93	75-75	Pontifex Maximus tribune potestas consul VI	Victoria staand op boeg. krans en palm in hand.	Militaire representa tie	
94	75-75	Pontifex Maximus tribune potestas consul VI	Vespasianus zittend met scepter en tak in hand	Niet specifieke representa tie	
95	75- 75	75-75	Imperator XIII	Stieren al kopstotende.	Unica
96	76- 77	76-77	Consul VII	Lopende koe	Unica
97	76-77	76-77	Consul VII	Lopende koe	Unica
98	76-77	76-77	Consul VII	Adelaar staand op cippus.	Militaire representa tie
99	76-77	76-77	Consul VII	Adelaar staand op cippus.	Militaire representa tie
99a	76-77	76-77	Pontifex Maximus tribune potestas consul VII	Juk van een os.	Unica
100	76-77	76-77	Pontifex Maximus tribune potestas consul VII	Victoria staand op boeg. krans en palm in hand.	Militaire representa tie
101	76-77	76-77	Pontifex Maximus tribune potestas consul VII	Pax zittend met tak in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
101a	76-77	76-77	Pontifex Maximus tribune potestas consul VII	Pax zittend met tak in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
102	76-77	76-77	Pontifex Maximus tribune potestas consul VII	Gevleugelde <i>caduceus</i>	Goddelijke associatie
103	77- 78	77-78	Consul VIII	Mars staand, speer en trofee in hand.	Goddelijke associatie
104	77-78	77-78	Consul VIII	Maiskolf in grond.	Unica
105	77-78	77-78	Consul VIII	Vespasianus staand. Speer en <i>parazonium</i> in hand. Links van hem staat Victoria die hem kroont met palm in haar hand.	Militaire representa tie
106	77-78	77-78	Consul VIII	Vespasianus staand. Speer en <i>parazonium</i> in hand. Links van hem staat Victoria die hem kroont met palm in haar hand.	Militaire representa tie

107	77-78	Consul VIII	Juk van een os.	Unica
				Militaire representatie
108	77-78	Consul VIII	Scheepsboeg boven ster.	
109	77-78	Imperator XIX	Zeug met drie jongen.	Unica
110	77-78	Imperator XIX	Modius en maiskolven.	<i>Eurgesia</i>
111	77-78	Imperator XIX	Geiten herder zittend, links melkende geit.	Unica
112				Militaire representatie
79-79				
79	79-79	Consul VIII	Vespasianus staand gekroond door Victoria.	
		tribune potestas X		Goddelijke associatie
113	79-79	consul VIII	Ceres zittend maiskolf en toorts in hand.	
		tribune potestas X		Militaire representatie
114	79-79	consul VIII	Victoria staand. Daaronder een trofee en zittende gevangenen.	
		tribune potestas X		Militaire representatie
115	79-79	consul VIII	Victoria staand. Daaronder een trofee en zittende gevangenen.	
		tribune potestas X		Niet specifieke representatie
116	79-79	consul VIII	Vrouwelijke figuur staand met scepter en fruit in hand	
		tribune potestas X		Militaire representatie
117	79-79	consul VIII	Steenbok daaronder een globe	
		tribune potestas X		Militaire representatie
118	79-79	consul VIII	Steenbok daaronder een globe	
		tribune potestas X		Militaire representatie
119	79-79	consul VIII	Stralend figuur, staand gezicht gericht naar <i>Rostral Column</i> met speer en dolk	
		tribune potestas X		Militaire representatie
120	79-79	consul VIII	Stralend figuur, staand gezicht gericht naar <i>Rostral Column</i> met speer en dolk	

Appendix 4: Database bronzen en koperen munten aangelegd op basis van Roman Imperial Coinage Volume II.

Wegens ruimte beperkingen in microsoft word heb ik besloten een gesimplificeerde versie van de tabel toe te voegen.

RIC nummer	Jaar van uitgave	Achterkant tekst	Achterkant Afbeelding	Thema
384(69-70)	69-70	Aeternitas Populusque Romanus Senatus Consul	Victoria vliegend, ze presenteert een <i>palladium</i> aan Vespasianus. In zijn hand houdt hij een speer.	Militaire representatie
390 (69-70)	69-70	Titus en Domitianus Caesares Principis Iuventutis Senatus Consulto	Titus en Domitianus galopperend gevolgd door infanterie.	Dynastieke representatie
394	69-70	Roma Senatus Consulto	Roma staand met Victoria en speer in hand.	Militaire representatie
395	69-70	Roma Senatus Consulto	Roma zittend op cuirass met Victoria en <i>parazonim</i> in hand.	Militaire representatie
396	69-70	Spes Augustus Senatus Consulto	Spes staand, zij offert een bloem aan Vespasianus. Naast hem staan Titus en Domitianus.	Goddelijke associatie
397	69-70	Victoria Augusti Senatus Consulto	Victoria staand, ze is op het punt om een opschrift te schrijven op een schild dat is bevestigd aan een palm. Onder de palm zit een rouwende Jodin.	Militaire representatie
398	69-70	Tutela Augusti Senatus Consulto	Vrouw zittend met twee kinderen naast haar.	Niet specifieke representatie
399	69-70	Aequitas Augusti Senatus Consulto	Aequitas staand met weegschaal en roede in hand.	Personificatie
405	69-70	Pax Augusti Sentatus Consulto	Pax zittend met tak en scepter in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
406	69-70	Roma Senatus Consulto	Roma leunend op trofee met Victoria en speer in hand.	Militaire representatie

69- 407 70	Roma Resurges Senatus Consulto	Vespasianus staand, hand uitreikend naar Roma die knielend naast hem zit. Acherhen staat Minerva.	Goddelijke associatie
69- 408 70	Aeternitas Populusque Romanus Senatus Consul	Victoria vliegend, ze presenteert een palladium aan Vespasianus.	<i>Aeternitas</i>
69- 409 70	Fortuna Reduci Senatus Consulto	Fortuna staand op globe en <i>cornucopia</i> . In haar hand een tak en roede.	<i>Saeculum Aureum</i>
69- 410 70	Pax Augusti Sentatus Consulto	Pax staand met tak en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
69- 411 70	Senatus Populusque Romanus adsertori libertatis publica	Legende omcirkeld door <i>Corona Civica</i>	<i>Unica</i>
413 71-71 (Roma, Lugdunum of Tarraco)	Caesar Augustus Fortuna Designatio Imperator Augustus Filius Consul Designatio Iterum Senatus Consulto	Titus en Domitianus staand tegenover elkaar. Titus met speer en <i>parazonium</i> in hand. Domitianus met speer.	Dynastieke representatie
71- 414 71	Caesar Augustus Fortuna Designatio Imperator Augustus Filius Consul Designatio Iterum Senatus Consulto	Titus en Domitianus staand tegenover elkaar. Titus met speer en <i>parazonium</i> in hand. Domitianus met speer.	Dynastieke representatie
71- 415 71	Caesar Augustus Fortuna Designatio Imperator Augustus Filius Consul Designatio Iterum Senatus Consulto	Titus en Domitianus staand tegenover elkaar. Titus met speer en <i>parazonium</i> in hand. Domitianus met speer.	Dynastieke representatie
71- 416 71	Caesar Augustus Fortuna Designatio Imperator Augustus Filius Consul Designatio Iterum Senatus Consulto	Concordia zittend, offerend uit een <i>patera</i> over een altaar in haar hand een <i>cornucopia</i>	<i>Saeculum Aureum</i>
71- 417 71	Concordia Augustus Senatus Consulto	Concordia zittend, offerend uit een <i>patera</i> over een altaar in haar hand een <i>cornucopia</i>	<i>Saeculum Aureum</i>
71- 418 71	Concordia Augustus Senatus Consulto	Vespasianus staand victoria in hand terwijl hij wordt gekroond door de senaat die ook links staat met een tak in hand.	Militaire representatie
71- 419 71	Devicta Judaea Senatus Consulto, Sentatus Pupulsque Romanus	Victoria staand, ze is op het punt om een opschrift te schrijven op een schild dat is bevestigd aan een palm. Onder de palm zit een rouwende jodin.	Militaire representatie
71- 420 71	Fides Exercituum Senatus Consulto	Ineengesloten handen, adelaar op scheepsboeg vasthoudende.	Militaire

				repre ntatie
421	71- 71	Fides Exercituum Senatus Consulto	Ineengesloten handen, <i>caduceus</i> en twee palmen vasthoudende.	<i>Saeculum Aureum</i>
422	71- 71	Fortuna Reduci Senatus Consulto	Fortuna staat op globe en cornucopia. In haar hand een tak en roede.	<i>Saeculum Aureum</i>
423	71- 71	Honos et Virtus Senatus Consulto	Honos en Virtus staan tegenover elkaar. Honos met scepter en <i>cornucopia</i> , Virtus met <i>parazonium</i> en speer.	Personificatie
424	71- 71	Judaea Capta Senatus Constulto	Jodin rouwend onder palm, achter palm een gevangene jodin.	Militaire repre ntatie
425	71- 71	Judaea Capta Senatus Constulto	Jodin rouwend onder palm, achter palm een gevangene jodin.	Militaire repre ntatie
426	71- 71	Judaea Capta Senatus Constulto	Jodin rouwend onder palm, achter palm een gevangene jodin.	Militaire repre ntatie
427	71- 71	Judaea Capta Senatus Constulto	Jodin rouwend onder palm: achter palm Vespasianus met speer en <i>parazonium</i> in hand.	Militaire repre ntatie
428	71- 71	Libertas Augusti Senatus Consulto	Libertas staat, in hand scepter en krans.	Personificatie
429	71- 71	Libertas publica Senatus Consulto	Vrijheid staat, met <i>pileus</i> en scepter in hand.	Personificatie
430	71- 71	Libertas Restituta Senatus Consulto	Vespasianus staat, hand uitreikend naar vrouw die knielend naast hem zit. Achter hen staat Roma.	Personificatie
431	71- 71	Mars Victor Senatus Consulto	Mars staat, in hand speer en trofee. Naast hem een altaar	Goddelijke associa tie
432	71- 71	Mars Victor Senatus Consulto	Mars staat, in hand speer en trofee.	Goddelijke associa tie
433	71- 71	Mars Victor Senatus Consulto	Mars oprukkend met victoria en trofee in hand.	Goddelijke associa tie
434	71- 71	Pax Augusti Senatus Consulto	Pax staat met tak en toorts in hand. De toorts wordt gebruikt om een stapel	<i>Saeculum Aureum</i>

			wapens in brand te steken. Achter haar een beeld van Minerva op een kolom.	<i>Aureum</i>
435	71-71	Pax Augusti Sentatus Consulto	Pax staand, tak en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
436	71-71	Pax Augusti Sentatus Consulto	Pax staand, tak en <i>cornucopia</i> in hand	<i>Saeculum Aureum</i>
437	71-71	Pax Augusti Sentatus Consulto	Pax staand, tak en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
438	71-71	Pax Augusti Sentatus Consulto	Pax staand, tak en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
439	71-71	Pax Augusti Sentatus Consulto	Pax staand met tak en toorts in hand. De toorts wordt gebruikt om een stapel wapens in brand te steken. Achter haar een beeld van Minerva op een kolom.	<i>Saeculum Aureum</i>
440	71-71	Pax P. Romani Senatus Consulto	Pax staand, tak en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
441	71-71	Roma Senatus Consulto	Roma zittend op cuirass met Victoria en parazonim in hand.	Geografische boodschap
442	71-71	Roma Senatus Consulto	Roma zittend, hoofd rustend op haar hand. Parazonium in linkerhand. Achter haar de zeven heuvelen, wolvin en tweelingen. Voor haar de tiber.	Geografische boodschap
443	71-71	Roma Senatus Consulto	Roma staand met Victoria en speer in hand.	Geografische boodschap
444	71-71	Roma Senatus Consulto	Roma leunend op trofee met Victoria en aquila in hand.	Geografische boodschap
445	71-71	Roma Resurges Senatus Consulto	Vespasianus stand, hand uitreikend naar Roma die naast hem knielt. In de achtergrond staat Minerva	Goddelijke associatie
446	71-71	Roma Victrix Senatus Consulto	Roma staand, voet op scheepsboeg. In hand speer en <i>parazonium</i> .	Geografische boodschap

71-447	71	Senatus Consulto	Mars oprukkend met speer en trofee in hand.	Goddelijke associatie
71-448	71	Senatus Consulto	Minerva oprukkend met palm en Victoria in hand, aan haar voeten een serpent.	Goddelijke associatie
71-449	71	Senatus Consulto	Victoria oprukkend krans en palm in hand.	Militaire representatie
71-450	71	Senatus Consulto	Victoria oprukkend krans en palm in hand.	Militaire representatie
71-451	71	Senatus Consulto	Vespasianus in strijdkar met tak en scepter in hand.	Militaire representatie
71-452	71	Senatus Consulto	Hexatype tempel van Jupiter Capitolinus met beelden op de grond en op fronton.	Goddelijke associatie
71-453	71	Senatus Consulto	Tetratype tempel van Isis met semi-circulair fronton	Goddelijke associatie
71-454	71	Senatus Consulto	Palm	Saeculum Aureum
71-455	71	Senatus Populusque Romanus adsertori libertatis publica	Omcirkeld door <i>Corona Civica</i>	Saeculum Aureum
71-456	71	Senatus Populusque Romanus adsertori libertatis publica	Omcirkeld door <i>Corona Civica</i>	Saeculum Aureum
71-457	71	Senatus Populusque Romanus Cives Servatos	Omcirkeld door <i>Corona Civica</i>	Saeculum Aureum
71-458	71	Senatus Pupulusque Romanus Cives Servatos	Omcirkeld door <i>Corona Civica</i>	Saeculum Aureum
71-459	71	Senatus Pupulusque Romanus Cives Servatos	Omcirkeld door <i>Corona Civica</i>	Saeculum Aureum

				<i>Aureum</i>
460	71-71	Salus Augusta Senatus Consulto	Salus zittend, <i>patera</i> en scepter in hand.	Goddelijke associatie
461	71-71	Signis Receptis Senatus Consulto	Victoria vliegend. Ze offert een aquila aan Vespasianus.	Militaire representatie
462	71-71	Spes Augustus Senatus Consulto	Spes staand, zij offert een bloem aan Vespasianus. Naast hem staan Titus en Domitianus.	<i>Saeculum</i> <i>Aureum</i>
463	71-71	Victoria Augusti Senatus Consulto	Victoria staand, op het punt om Vespasianus te kronen. Vespasianus offert aan een altaar voor een tempel.	Militaire representatie
464	71-71	Victoria Augusti Senatus Consulto, ob Cives Servatos	Victoria staand op helm, een inscriptie schrijvende op een schild dat aan een palmboom hangt.	Militaire representatie
465	71-71	Victoria Augusti Senatus Consulto	Victoria vliegend. Ze presenteert een <i>palladium</i> aan Vespasianus die staat met speer in hand.	Militaire representatie
466	71-71	Victoria Augusti Senatus Consulto	Victoria staand op helm	Militaire representatie
467	71-71	Victoria Augusti Senatus Consulto	Victoria staand op helm. Onder een palm zit een rouwende jodin. Aan de palm hangt een schild.	Militaire representatie
468	71-71	Victoria Augusti Senatus Consulto	Victoria staand op helm. Onder een palm zit een rouwende jodin.	Militaire representatie
469	71-71	Ceres Augustus Senatus Consulto	Ceres staand, maiskolf en toorts in hnd.	Goddelijke associatie
470	71-71	Concordia Augustus Senatus Consulto	Concordia zittend, offerend uit een <i>patera</i> over een altaar in haar hand een cornucopia	<i>Saeculum</i> <i>Aureum</i>
471	71-71	Concordia Augustus Senatus Consulto	Concordia zittend, offerend uit een <i>patera</i> over een altaar in haar hand een cornucopia	<i>Saeculum</i> <i>Aureum</i>

71- 472	71	Concordia Augustus Senatus Consulto	Concordia zittend, offerend uit een patera, in haar hand een cornucopia	Saeculu m Aureu m
71- 473	71	Fortuna Reduci Senatus Consulto	Fortuna staand op globe en cornucopia. In haar hand een tak en roede.	Saeculu m Aureu m
71- 474	71	Libertas publica Senatus Consulto	Libertas staand, in hand scepter en krans.	Saeculu m Aureu m
71- 475	71	Pax Augusti Senatus Consulto	Pax staand offerend uit een <i>patera</i> over een altaar. In haar hand een <i>caduceus</i> en tak.	Saeculu m Aureu m
71- 476	71	Roma Senatus Consulto	Roma zittend, in hand een krans en <i>parazonium</i>	Geogra fische boodsc hap
71- 477	71	Roma Victrix Senatus Consulto	Roma zittend op cuirass met Victoria en parazonim in hand.	Geogra fische boodsc hap
71- 478	71	Senatus Consulto, Senatus Pupulusque Romanus	Victoria oprukkend in hand een schild met daarop <i>SPQR</i> .	Militair e represe ntatie
71- 479	71	Securitas Augusti Senatus Consulto	Securitas zittend, hoofd rustend op hand. Scepter in hand. Voor hem een altaar.	Saeculu m Aureu m
71- 480	71	Tutela Augusti Senatus Consulto	Vrouw zittend met twee kinderen naast haar.	Niet specifie ke represe ntatie
71- 481	71	Victoria Navalis Senatus Consulto	Victoria staand op scheepsboeg, krans en palm in hand.	Militair e represe ntatie
71- 482	71	Aequitas Augusti Senatus Consulto	Aequitas staand met weegschaal en roede in hand.	Personi ficatie
71- 483	71	Aequitas Augusti Senatus Consulto	Aequitas staand met weegschaal en palm in hand.	Personi ficatie
71- 484	71	Concordia Augustus Senatus Consulto	Concordia zittend, maiskolf en <i>cornucopia</i> . Voor hem ene altaar.	Saeculu m Aureu m
71- 485	71	Felicitas Publica Senatus Consulto	Felicitas staand, <i>caduceus</i> en <i>cornucopia</i> in hand.	Saeculu m

				<i>Aureum</i>
486	71- 71	Fortuna Reduci Senatus Consulto	Fides staand, <i>caduceus</i> en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum</i> <i>Aureum</i>
487	71- 71	Fortuna Reduci Senatus Consulto	Fortuna staand op globe en cornucopia. In haar hand een tak	Militaire representatie
488	71- 71	Fortuna Reduci Senatus Consulto	Fortuna staand op globe en cornucopia. In haar hand een tak en roede.	Militaire representatie
489	71- 71	Judaea Capta Senatus Constulto	Jodin rouwend, aan de voet van een palm. Ze wordt omcirkeld door wapens.	Militaire representatie
490	71- 71	Judaea Capta Senatus Constulto	Jodin rouwend, aan de voet van een palm. Ze wordt omcirkeld door wapens.	Militaire representatie
491	71- 71	Judaea Capta Senatus Constulto	Jodin rouwend, aan de voet van een palm. Ze wordt omcirkeld door wapens.	Militaire representatie
492	71- 71	Libertas publica Senatus Consulto	Libertas staand, <i>pileus</i> en roede in hand.	<i>Saeculum</i> <i>Aureum</i>
493	71- 71	Pax Augusti Senatus Consulto	Pax staand, <i>cornucopia</i> in hand. Terwijl ze wapens in brand steekt.	<i>Saeculum</i> <i>Aureum</i>
494	71- 71	Providen Senatus Consulto	Altaar	Niet specifieke representatie
495	71- 71	Senatus Consulto	Victoria staand op scheepsboeg, krans en palm in hand.	Militaire representatie
496	71- 71	Senatus Consulto	Hexatype tempel van Jupiter Capitolinus met beelden op de grond en op fronton.	Goddelijke associatie
497	71- 71	Senatus Consulto	Adelaar op globe	Militaire representatie

71- 498	71	Senatus Consulto	Aquila tussen twee standaarden.	Militaire repre- sentatie
71- 499	71	Senatus Consulto	Aquila tussen twee standaarden. Alle drie op scheepsboeg	Militaire repre- sentatie
71- 500	71	Securitas Augusti Senatus Consulto	Securitas zittend, hoofd rustend op hand. Scepter in hand. Voor hem een altaar.	<i>Saeculum</i> <i>Aureum</i>
71- 501	71	Victoria Augustus Senatus Consulto	Victoria staand, een trofee oprichtend. Aan de voet ligt een jodin.	Militaire repre- sentatie
71- 502	71	Victoria Augusti Senatus Consulto	Victoria oprukkend. Krans en palm i hand.	Militaire repre- sentatie
71- 503	71	Victoria Navalis Senatus Consulto	Victoria staand op scheepsboeg, krans en palm in hand.	Militaire repre- sentatie
71- 504	71	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul III Senatus Consulto	Vexillum	Militaire repre- sentatie
71- 505	71	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul III Senatus Consulto	Vexillum	Militaire repre- sentatie
71- 506	71	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul III Senatus Consulto	Vexillum	Militaire repre- sentatie
71- 507	71	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul III Senatus Consulto	Vexillum	Militaire repre- sentatie
71- 508	71	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul III Senatus Consulto	Twee speren tussen twee schilden.	Militaire repre- sentatie
71- 509	71	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul III Senatus Consulto	Vexillum	Militaire repre- sentatie
71- 510	71	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul III Senatus Consulto	Vexillum	Militaire

				representatie
511	71-71	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul III Senatus Consulto	Vexillum	Militaire representatie
512	71-71	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul III Senatus Consulto	"Aspergillum" pater en lituus.	Goddelijke associatie
513	71-71	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul III Senatus Consulto	"Aspergillum" pater en lituus.	Goddelijke associatie
514	71-71	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul III Senatus Consulto	Twee speren tussen twee schilden.	Militaire representatie
515	71-71-71	Pax Augusti Senatus Consulto	Pax staand, tak en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
516	72-72-73	Fortuna Reduci Senatus Consulto	Fortuna staand op globe en <i>cornucopia</i> . Tak en roede in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
517	72-73	Pax Augusti Senatus Consulto	Pax staand, tak en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
518	72-73	Pax Augusti Senatus Consulto	Pax staand met tak en toorts in hand. De toorts wordt gebruikt om een stapel wapens in brand te steken. Achter haar een beeld van Minerva op een kolom.	<i>Saeculum Aureum</i>
519	72-73	Roma Senatus Consulto	Roma staand met Victoria en speer in hand.	Geografische boodschap
520	72-73	Roma Resurges Senatus Consulto	Vespasianus stand, hand uitreikend naar Roma die naast hem knielt. In de achtergrond staat Minerva	Goddelijke associatie
521	72-73	Salus Augusta Senatus Consulto	Salus zittend, <i>patera</i> en scepter in hand.	Goddelijke associatie
522	72-73	Senatus Consulto	Mars oprukkend, speer en trofee in hand.	Goddelijke associatie

72- 523	73	Senatus Consulto	Vespasianus galoperend op het punt om een gevallen tegenstander neer te sabelen.	Militaire representatie
72- 524	73	Senatus Consulto	Vespasianus in strijdkar.	Militaire representatie
72- 525	73	Senatus Consulto	Vespasianus staand op scheepsboeg, Victoria en speer in hand. Aan zijn voeten twee smokende joden. Achter hen een palm.	Militaire representatie
72- 526	73	Victoria Augusti Senatus Consulto	Victoria staand terwijl ze Vic Aug schrijft op schild.	Militaire representatie
72- 527	73	Aequitas Augusti Senatus Consulto	Aequitas staand, weegschaal en roede in hand.	Personificatie
72- 528	73	Senatus Consulto	Adelaar op globe	Militaire representatie
72- 529	73	Victoria Augustus Senatus Consulto	Victoria staand op scheepsboeg, krans en palm in hand.	Militaire representatie
72- 530	73	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul IIII Senatus Consulto	Vexillum	Militaire representatie
72- 531	73	Pontifex Maximus Tribune Potestas Pater Patriae Consul IIII Senatus Consulto	Vexillum	Militaire representatie
532 (73- 74)	73- 74	Fortuna Reduci Senatus Consulto	Fortuna staand op globe en cornucopia. Tak en roede in hand.	Militaire representatie
73- 533	74	Mars Victor Senatus Consulto	Mars oprukkend, Victoria en trofee in hand.	Goddelijke associatie
73- 534	74	Pax Augusti Senatus Consulto	Pax staand, tak en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
73- 535	74	Senatus Consulto	Mars oprukkend, speer en trofee in hand.	Goddelijke associatie

	73- 536 74	Senatus Consulto	Vespasianus in strijdkar.	Militaire repre- sentatie
	73- 537 74	Senatus Consulto	Tetratype tempel van Isis met semi- circulair fronton	Goddel- ijke associa- tie
	73- 538 74	Concordia Augustus Senatus Consulto	Concordia zittend, <i>patera</i> en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum</i> <i>Aureum</i>
	73- 539 74	Felicitas Publica Senatus Consulto	Felicitas staand, caduceus en cornucopia in hand.	<i>Eurgesia</i>
	73- 540 74	Felicitas Publica Senatus Consulto	Felicitas staand, caduceus en cornucopia in hand.	<i>Eurgesia</i>
	73- 541 74	Pax Augustus Senatus Consulto	Pax leunend op <i>cippus</i> , gevleugelde <i>caduceus</i> en tak in hand.	<i>Saeculum</i> <i>Aureum</i>
	73- 542 74	Aequitas Augustus Senatus Consulto	Aequitas staand, weegschaal en roede in hand.	Personi- ficatie
	73- 543 74	Pax Augustus Senatus Consulto	Pax leunend op <i>cippus</i> , gevleugelde <i>caduceus</i> en tak in hand.	<i>Saeculum</i> <i>Aureum</i>
	73- 544 74	Providen Senatus Consulto	Altaar	Goddel- ijke associa- tie
544a	73- 74	Providen Senatus Consulto	Altaar	Goddel- ijke associa- tie
	73- 545 74	Senatus Consulto	Spes oprukkend, bloem in hand.	<i>Saeculum</i> <i>Aureum</i>
	73- 546 74	Senatus Consulto	Vespasianus in strijdkar.	Militaire repre- sentatie
	73- 547 74	Senatus Pupulusque Romanus Cives Servatos	Legende omcirkeld door Corona Civica	Militaire repre- sentatie
	73- 548 74	Vesta Senatus Consulto	Ronde tempel	Goddel- ijke associa- tie

73- 549	74	Victoria Augustus Senatus Consulto	Victoria staand op scheepsboeg, krans en palm in hand.	Militaire representatie
73- 550	74	Victoria Augustus Senatus Consulto	Victoria staand, standaard en palm in hand.	Militaire representatie
73- 551	74	Victoria Navalis Senatus Consulto	Victoria staand op scheepsboeg, krans en palm in hand.	Militaire representatie
552 (74)	74- 74	Pax Augustus Senatus Consulto	Pax staand, krans en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
74- 553	74	Senatus Consulto	Hexatype tempel van Jupiter Capitolinus met beelden op de grond en op fronton.	Goddelijke associatie
74- 554	74	Felicitas Publica Senatus Consulto	Felicitas staand, caduceus en cornucopia in hand.	<i>Eurgesia</i>
74- 555	74	Felicitas Publica Senatus Consulto	Felicitas staand, caduceus en cornucopia in hand.	<i>Eurgesia</i>
74- 556	74	Princeps Iuventutis Senatus Consulto	Prins galloperend, speer in hand.	Dynastieke representatie
74- 557	74	Aequitas Augusti Senatus Consulto	Aequitas staand, weegschaal en roede in hand.	Personificatie
74- 558	74	Aequitas Augusti Senatus Consulto	Aequitas staand, weegschaal en roede in hand.	Personificatie
74- 559	74	Pax Augustus Senatus Consulto	Pax leunend op cippus, gevleugelde caduceus en tak in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
74- 560	74	Senatus Consulto	Spes oprukkend, bloem in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
74- 561	74	Victoria Augustus Senatus Consulto	Victoria staand op scheepsboeg, krans en palm in hand.	Militaire representatie
74- 562	74	Victoria Navalis Senatus Consulto	Victoria staand op scheepsboeg, krans en palm in hand.	Militaire representatie
74- 563	74	Pontifex Maximus Tribuna Potestas Pater Patriae Consul V Senatus Consulto	Gevleugelde <i>caduceus</i>	Goddelijke

				associa tie	
564	75-75	75-75	Pax Augustus Senatus Consulto	Pax staand, krans en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
565	75-75	75-75	Senatus Consulto	Victoria staand op altaar tussen twee slangen, krans en palm in hand.	Militaire repre sentatie
566	75-75	75-75	Senatus Consulto	Minerva oprukkend met palm en Victoria in hand, aan haar voeten een slang.	Goddel ijke associa tie
567	75-75	75-75	Felicitas Publica Senatus Consulto	Felicitas staand, caduceus en cornucopia in hand.	<i>Eurgesia</i>
568	75-75	75-75	Aequitas Augustus Senatus Consulto	Aequitas staand, weegschaal en roede in hand.	Personi ficatie
569	76-76	76-76	Pontifex Maximus Tribuna Potestas Pater Patriae Consul VI Senatus Consulto	Gevleugelde <i>caduceus</i>	Goddel ijke associa tie
570	76-76	76-76	Annona Augustus Senatus Consulto	Annona zittend, fruitmand in beide handen.	<i>Eurgesia</i>
571	76-76	76-76	Fortuna Reduci Senatus Consulto	Fortuna staand op globe en cornucopia. In haar hand een roede.	<i>Saeculum Aureum</i>
572	76-76	76-76	Fortuna Reduci Senatus Consulto	Fortuna staand op globe en cornucopia. In haar hand een tak en roede.	<i>Saeculum Aureum</i>
573	76-76	76-76	Pax Augustus Senatus Consulto	Pax zittend met tak en scepter in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
574	76-76	76-76	Pax Augustus Senatus Consulto	Pax zittend, met tak en scepter in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
575	76-76	76-76	Senatus Consulto	Hercules staand, hand rustend op knuppel, die op een <i>cippus</i> ligt.	Goddel ijke associa tie
576	76-76	76-76	Senatus Consulto	Spes oprukkend, bloem in hand.	<i>Saeculum Aureum</i>
577	76-76	76-76	Senatus Consulto	Hexatype tempel van Jupiter Capitolinus met beelden op de grond en op fronton.	Goddel ijke

				associa tie
578	76- 76	Felicitas Publica Senatus Consulto	Felicitas staand, caduceus en cornucopia in hand.	<i>Eurgesi a</i>
579	76- 76	Princeps Iuventutis Senatus Consulto	Prins galloperend, speer in hand.	Dynasti eke represe ntatie
580	76- 76	Aequitas Augustus Senatus Consulto	Aequitas staand, weegschaal en roede in hand.	Personi ficatie
581	76- 76	Aequitas Augustus Senatus Consulto	Aequitas staand, weegschaal en roede in hand.	Personi ficatie
582	76- 76	Pax Augustus Senatus Consulto	Pax leunend op cippus, gevleugelde caduceus en tak in hand.	<i>Saeculu m Aureu m</i>
583	76- 76	Senatus Consulto	Spes oprukkend, bloem in hand.	<i>Saeculu m Aureu m</i>
583a	76- 76	Senatus Consulto	Spes oprukkend, bloem in hand.	<i>Saeculu m Aureu m</i>
584	76- 76	Victoria Augustus Senatus Consulto	Victoria staand op scheepsboeg, krans en palm in hand.	Militair e represe ntatie
585	76- 76	Victoria Augustus Senatus Consulto	Victoria oprukkend, krans en palm in hand.	Militair e represe ntatie
586	76- 76	Pontifex Maximus Tribuna Potestas Pater Patriae Consul VII Senatus Consulto	Gevleugelde <i>caduceus</i>	Goddel ijke associa tie
587 (77- 78)	77- 78	Annona Augustus Senatus Consulto	Annona zittend, fruitmand in beide handen.	<i>Eurgesi a</i>
588	77- 78	Fortuna Reduci Senatus Consulto	Fortuna staand op <i>cornuopia</i> , tak en roede in hand.	<i>Eurgesi a</i>
589	77- 78	Pax Augustus Senatus Consulto	Pax zittend, tak en <i>cornucopia</i> in hand.	<i>Saeculu m Aureu m</i>
590	77- 78	Senatus Consulto	Mars oprukkend, speer en trofee in hand.	Goddel ijke associa tie
591	77- 78	Senatus Consulto	Hexatype tempel van Jupiter Capitolinus met beelden op de grond en op fronton.	Goddel ijke

				associa tie
592	77- 78	Senatus Pupulusque Romanus Cives Servatos	Legende omcirkeld door Corona Civica	Militair e represe ntatie
593	77- 78	Ceres Augustus Senatus Consulto	Ceres staand, maiskolf en toorts in hnd.	Goddel ijke associa tie
594	77- 78	Felicitas Publica Senatus Consulto	Felicitas staand, caduceus en cornucopia in hand.	<i>Eurgesi a</i>
595	77- 78	Judaea Capta Senatus Constulto	Jodin rouwend onder palm, omringd door wapens.	Militair e represe ntatie
596	77- 78	Judaea Capta Senatus Constulto	Jodin rouwend onder palm, omringd door wapens.	Militair e represe ntatie
597	77- 78	Pax Augustus Senatus Consulto	Pax leunend op cippus, gevleugelde caduceus en tak in hand.	<i>Saeculu m Aureu m</i>
598	77- 78	Senatus Consulto	Spes oprukkend, bloem in hand.	<i>Saeculu m Aureu m</i>
599	77- 78	Senatus Consulto , Senatus Pupulusque Romanus	Victoria staand, schild in hand met daarop <i>S.P.Q.R</i> geschreven.	Militair e represe ntatie
599a	77- 78	Senatus Consulto , Senatus Pupulusque Romanus	Victoria staand, schild in hand met daarop <i>S.P.Q.R</i> geschreven.	Militair e represe ntatie
600	77- 78	Victoria Augustus Senatus Consulto	Victoria staand op scheepsboeg.	Militair e represe ntatie
601	77- 78	Victoria Navalis Senatus Consulto	Victoria staand op scheepsboeg.	Militair e represe ntatie
602	77- 78	Pontifex Maximus Tribuna Potestas Pater Patriae Consul VIII Senatus Consulto	Gevleugelde <i>caduceus</i>	Goddel ijke associa tie
603	79- 79	Ceres Augustus Senatus Consulto	Ceres staand, maiskolf en toorts in hnd.	Goddel ijke

				associa tie
79- 604	79	Victoria Augustus Senatus Consulto	Victoria staat op scheepsboeg, krans en palm in hand.	Militair e represe ntatie